

Nederlands Nationaal Hervormingsprogramma 2014

Inhoud

pagina

1. Introductie	4
1.1. Leeswijzer	4
1.2. Groeiprioriteiten	5
1.3. Reactie diepteonderzoek	7
2. Macro-economische context en scenario	10
2.1. Macro-economische vooruitzichten voor de periode van het programma	11
2.2. Macro-economische impact van de structurele hervormingen	12
3. Landenspecifieke aanbevelingen	16
3.1. Overheidsfinanciën	16
3.2. Woningmarkt	17
3.3. Vergrijzing	21
3.4. Arbeidsparticipatie	25
4. Voortgang Europa 2020-strategie	32
4.1. Werkgelegenheid	33
4.2. Onderzoek en Innovatie	33
4.3. Klimaatverandering en duurzame energievoorziening	38
4.4. Onderwijs	41
4.5. Armoede en bestrijding sociale uitsluiting	45
5. Structuurfondsen en de Europa 2020-strategie	48
6. Betrokkenheid belanghebbenden	51
Bijlagen	53

1. Introductie

Het kabinet zet zich in om Nederland economisch sterk en duurzaam uit de crisis te laten komen. Dit doet het door maatregelen te nemen en hervormingen door te voeren die enerzijds zijn gericht op het ondervangen van de negatieve gevolgen van de crisis en anderzijds het hoofd bieden aan reeds voorziene ontwikkelingen, zoals de vergrijzing. Er zijn ingevoerde en voorgenomen structurele hervormingen op onder andere het terrein van de arbeidsmarkt, de woningmarkt, pensioenen, de langdurige zorg en de energievoorziening. Hiermee wordt een stabiele economische en houdbare basis voor de toekomst gelegd.

Het kabinet heeft in zijn beleid drie pijlers centraal gesteld: het op orde brengen van de schatkist, het eerlijk delen van de lasten en het werken aan duurzame economische groei. Dat doet het kabinet niet alleen. Zo zijn de sociale partners betrokken bij onder andere het sluiten en uitvoering van het Sociaal Akkoord, het Techniekpact en het Energieakkoord, waar meer dan 40 maatschappelijke organisaties bij betrokken zijn. Ook zullen het zorg- en arbeidsmarktbeleid de komende jaren in nauwere samenspraak met decentrale overheden worden uitgevoerd. De dienstverlening komt daarmee dichterbij de burger te liggen.

1.1. Leeswijzer

Het Nationaal Hervormingsprogramma (NHP) is een jaarlijkse rapportage aan de Europese Commissie in het kader van het Europees Semester van economische en budgettaire beleidscoördinatie. In het NHP geeft het kabinet aan hoe het komende jaar invulling wordt gegeven aan de landenspecifieke aanbevelingen voor Nederland, zoals in juni 2013 vastgesteld door de Raad, en de doelstellingen van de Europa 2020-strategie, het EU-brede programma gericht op slimme, duurzame en inclusieve groei. De Europese Commissie zal het NHP beoordelen en eind mei, op basis van het NHP en andere analyses, een voorstel aan de Raad doen voor landenspecifieke aanbevelingen die aansluiten bij de situatie in Nederland.

Het NHP is vormgegeven conform de richtlijnen van de Europese Commissie. In hoofdstuk 2 worden het macro-economisch beeld en de effecten van de besproken maatregelen geschetst. In hoofdstuk 3 wordt toegelicht hoe het kabinet invulling geeft aan de landenspecifieke aanbevelingen voor Nederland. In hoofdstuk 4 wordt de nationale voortgang ten aanzien van de Europa-2020 doelstellingen behandeld. Hoofdstuk 5 gaat in op de bijdrage die Europese structuurfondsen leveren aan de realisatie van deze doelstellingen. In hoofdstuk 6 wordt geschetst hoe het parlement, sociale partners en decentrale overheden betrokken zijn bij de totstandkoming van dit NHP.

Het Nationaal Hervormingsprogramma en het Stabiliteitsprogramma (SP) worden in april aangeboden aan de Europese Commissie. In het SP geeft het kabinet primair een toelichting op het begrotingsbeleid in relatie tot actuele macro-economische ontwikkelingen en vooruitzichten. In het NHP staat het pakket van beleidsmaatregelen centraal. De documenten zijn inhoudelijk echter nauw aan elkaar verwant. Daarom zijn, waar relevant, kruisverwijzingen in beide documenten opgenomen.

1.2. Groeiprioriteiten

Hoewel het NHP specifiek ingaat op beleid gericht op de landenspecifieke aanbevelingen en de doelstellingen van de EU-2020-strategie, is het goed te realiseren dat deze rapportage een onderdeel vormt van het bredere proces van Europese economische beleidscoördinatie. In dit licht heeft de Europese Raad op 20 en 21 maart de EU-brede groeiprioriteiten voor het Europees Semester 2014 vastgesteld. Deze zijn gebaseerd op de in november gepubliceerde Annual Growth Survey van de Europese Commissie. Deze groeiprioriteiten zijn op hoofdlijnen gelijk aan die van het voorgaande Semester. Lidstaten worden geacht deze prioriteiten mee te nemen bij de vormgeving van hun nationaal beleid. De prioriteiten zijn:

1. streven naar gedifferentieerde en groeivriendelijke begrotingsconsolidatie;
2. kredietverschaffing aan de economie normaliseren;
3. bevorderen van groei en concurrentievermogen;
4. tegengaan van werkloosheid en de sociale consequenties van de crisis;
5. moderniseren van overheden.

Het kabinet onderschrijft deze prioriteiten en zij vinden daarom op nationaal niveau hun beslag in het bredere kabinetsbeleid alsook in de hervormingen zoals deze verder worden beschreven in dit NHP.

Het kabinet hecht grote waarde aan het gezond maken van de overheidsfinanciën en het naleven van Europese begrotingsafspraken. Om hier gevolg aan te geven, heeft het kabinet, met steun van de meerderheid in het parlement, besloten om in de begroting van 2014 een pakket additionele maatregelen op te nemen ter grootte van 1 procent bbp (6 miljard euro). Ditzelfde geldt voor de daaropvolgend aangekondigde maatregelen, waaronder de Begrotingsafspraken uit oktober 2013. Omdat het kabinet zich ervan bewust is dat begrotingsconsolidatie net ten koste mag gaan van de langetermijngroei wordt tegelijkertijd extra geïnvesteerd in onderwijs en worden andere belangrijke aanjagers van groei zoveel mogelijk ontzien.

In aanvulling op de noodzaak tot het verbeteren van de overheidsfinanciën onderschrijft het kabinet ook de tweede en derde prioriteit; het belang van voldoende kredietverschaffing en versterking van groei en concurrentievermogen. Het kabinet heeft daarbij oog voor de sectoren die het hardst worden geraakt door de crisis en treft hiervoor gerichte maatregelen. Zo verruimt het de mogelijkheden voor willekeurige afschrijvingen, wordt het lagere btw-tarief voor de bouw gehandhaafd en worden de mogelijkheden voor startende en innovatieve ondernemingen om gebruik te maken van ondersteunende financieringsinstrumenten zoals Qredits voor het mkb uitgebreid. De overheid werkt daarnaast, samen met pensioenfondsen en verzekeraars, aan de oprichting van de Nederlandse Investeringsinstelling (NII) waarmee institutionele beleggers makkelijker in de gelegenheid worden gesteld te investeren in de Nederlandse economie.

Technologische veranderingen, internationalisering en flexibilisering van de arbeidsmarkt vragen ook om meer dynamische arbeidsmarktinstuties. Het kabinet implementeert een aantal structurele hervormingen, waaronder modernisering van het ontslagrecht, verkorting van de maximale duur van de publiek gefinancierde WW en verhoging van de arbeidskorting om werk lonender te maken. Ook worden er hervormingen doorgevoerd op het vlak van de pensioenen. Ook zal er blijvend worden ingezet op investeringen in onderzoek en innovatie, onder andere via het topsectorenbeleid, waarbinnen samenwerking tussen bedrijfsleven en onderzoeksinstellingen wordt gestimuleerd en valorisatie wordt bevorderd. Hiermee wordt de basis voor toekomstige economische groei versterkt.

Het kabinet deelt het belang dat de Commissie geeft aan de vierde prioriteit, het aanpakken van de werkloosheid en de sociale gevolgen van de crisis. Bij het aanpakken van de werkloosheid is het Sociaal Akkoord, dat in april 2013 met sociale partners werd gesloten, het uitgangspunt. Het kabinet werkt aan een verbetering van de positie van flexwerkers en heeft speciale programma's opgezet, waaronder de 'Aanpak Jeugdwerkloosheid' en de sectorplannen. Het bieden van perspectief op werk is ook de beste manier om armoede te bestrijden. Gemeenten krijgen in de nieuwe beleidsopzet een grotere rol zodat er op het vlak van armoede- en schuldbestrijding meer maatwerk kan worden geleverd.

Tenslotte onderstreept de Commissie aan de hand van de vijfde prioriteit het belang van moderne overheidsdiensten. Nederland deelt deze prioriteit en heeft mede daarom één van de meest efficiënt presterende overheden, waarbij burger en ondernemer centraal staan. Om hier verder invulling aan te geven is het Ondernemersdossier ingevoerd en is begin 2014 het Ondernemersplein gelanceerd, waarmee alle relevante informatie van de overheid, zoals wetgeving en subsidies voor bedrijven, bijeen is gebracht. Daarnaast zet het kabinet zich blijvend in voor een verdere reductie van administratieve lasten ter waarde van 2,5 miljard euro in 2017 (ten opzichte van 2012).

1.3. Reactie diepteonderzoek ¹

In het kader van het Europees Semester, en specifiek de macro-economische onevenwichtigheidsprocedure, heeft de Europese Commissie op 5 maart 2014 een diepteonderzoek gepubliceerd over mogelijke onevenwichtigheden in de Nederlandse economie. De conclusies van dit onderzoek zullen worden gebruikt bij het opstellen en vaststellen van de nieuwe landen-specifieke aanbevelingen door de Raad in juni 2014.

Evenals vorig jaar concludeert de Commissie dat de Nederlandse economie geen buitensporige onevenwichtigheden kent. Wel stelt de Commissie dat de hoge private schuld gerelateerd aan de woningmarkt een onevenwichtigheid vormt die aandacht verdient. Volgens de Commissie is Nederland daarbij op de goede weg: er zijn belangrijke hervormingen doorgevoerd die bijdragen aan een beter functionerende woningmarkt en op termijn een vermindering van de schuldenpositie van huishoudens. Zo wordt aflossen

¹ Deze reactie vervangt het reguliere BNC-fiche.

van hypotheek weer de norm. Bovendien wordt de maximale loan-to-value ratio van hypotheek teruggebracht van 106% in 2012 naar 100% in 2018. Tevens wordt de maximale renteaftrek geleidelijk aan verlaagd naar 38%. Doordat er minder kan worden geleend en er een prikkel bestaat tot aflossen, worden hoge schulden en daaraan gekoppelde risico's beperkt.

De Commissie is positief over de doorvoering van hervormingen, maar vindt wel dat het te langzaam gaat en dat de fiscale subsidiëring op den duur volledig zou moeten verdwijnen. Het kabinet heeft bewust gekozen voor een verstandige balans tussen enerzijds het tempo van de aanpassing van de fiscale behandeling van hypotheek en anderzijds stabiliteit op de woningmarkt en de inkomenspositie van huishoudens. Het kabinet is van mening dat de woningmarkt gebaat is bij rust, zodat deze zich weer kan herstellen en acht het daarom verstandig het hervormingstempo niet te verhogen.

In het diepteonderzoek doet de Commissie ook een aantal andere observaties met betrekking tot ontwikkelingen binnen de Nederlandse economie. Zo concludeert zij dat er ook op de huurmarkt verstoringen bestaan waardoor de private huurmarkt onderontwikkeld is, de voorraad sociale huurwoningen niet volledig ten goede komt aan de doelgroep en er inefficiënties bestaan in het functioneren van woningcorporaties. Ze stelt dat het ook belangrijk is om het hervormingstempo op de huurmarkt hoog te houden. Het kabinet hervormt de huurmarkt onder andere door hogere (inkomensafhankelijke) huurverhogingen mogelijk te maken, het woningwaarderingstelsel te vereenvoudigen en meer te baseren op de marktwaarde van de woning, en door corporaties meer te richten op hun kerntaak. Het totale pakket aan maatregelen op zowel de huur- als koopmarkt is verder beschreven in paragraaf 3.2. van het NHP.

Verder geeft de Commissie aan dat zij het overschot op de lopende rekening blijft monitoren. Aan het hoge overschot liggen hoofdzakelijk het sterke concurrentievermogen, de geografische ligging, de openheid van de Nederlandse economie en de export van aardgas ten grondslag. Daarnaast leidt het proces van schuldenafbouw in de Nederlandse economie tot een verhoging van het saldo op de lopende rekening door een vermindering van de import. De Commissie wijst in dit verband ook op de achterblijvende investeringen in Nederland. Het kabinet beoogt binnenlandse investeringen te bevorderen door onder andere de oprichting van een Nederlandse Investeringsinstelling (NII) en bijvoorbeeld de mogelijkheden voor willekeurige afschrijvingen te verruimen.

De Commissie gaat in haar analyse van de lopende rekening ook in op het loonvormingsproces in Nederland. Verschillen in productiviteitsontwikkeling tussen (sub)sectoren blijken niet tot uiting te komen in de cao-lonen die sociale partners overeenkomen. Volgens de Commissie zou de Nederlandse economie baat hebben bij een hogere mate van loon-differentiatie, aansluitend bij de verschillen in productiviteitsontwikkeling tussen (sub)sectoren. Ze pleit nadrukkelijk niet voor een generieke loonimpuls. Die zou werkgelegenheid kunnen vernietigen. Zoals ook opgemerkt door de Commissie, is het maken van afspraken over de lonen primair een verantwoordelijkheid van de sociale partners. In sectoren waar ruimte is voor loonstijging, kunnen zij hiertoe besluiten. In bestuurlijk overleg tussen sociale partners en het kabinet zal dit aan de orde worden gesteld.

De Commissie stelt ten slotte vast dat de Nederlandse economie een krachtig concurrentievermogen kent. Hoewel het wereldmarktaandeel wat terugloopt, een trend die zichtbaar is in de meeste andere ontwikkelde economieën, zijn er geen signalen die wijzen op sterk oplopende loon- of productiekosten, ook niet ten aanzien van de belangrijkste handelspartners. Dat neemt niet weg dat het belangrijk is oog te houden voor verdere productiviteitswinsten ten behoeve van toekomstige economische groei. De Commissie merkt daarbij terecht op dat onderzoek en innovatie hiervoor belangrijk zijn. Het kabinet onderschrijft dit en in het Regeerakkoord en de begroting van 2014 en de daaropvolgende overeengekomen maatregelen is hier dan ook op ingezet.

2. Macro-economische context en scenario

De afgelopen vier jaar is de Nederlandse economie driemaal in een recessie terecht gekomen. Nu klimt de economie voorzichtig uit het dal. De eerste signalen zijn weer voorzichtig positief: voorlopende indicatoren zoals de industriële productie, de bedrijfsinvesteringen en het aantal uitzendingen nemen weer toe. Daarnaast zit het consumentenvertrouwen al ruim een half jaar in de lift. Toch blijft het herstel broos. Nederland kampt nog met balansherstel waardoor er minder ruimte voor bestedingen is. Onderliggend is er bovendien sprake van een structureel lagere groei door een vermindering van de toename van het arbeidsaanbod.

Ondanks de matige economische groei heeft de Nederlandse economie in veel opzichten een goede uitgangspositie. Nederland heeft een kwalitatief goede beroepsbevolking met een hoog opleidingsniveau. Ook de infrastructuur vormt één van de sterke fundamenten van de Nederlandse economie. Daarnaast hebben Nederlanders een groot vertrouwen in de Nederlandse instituties. Dankzij deze goede uitgangspositie is Nederland één van de welvarendste landen ter wereld.

Het beleid van het kabinet is gericht op balansherstel en het doorvoeren van noodzakelijke structurele hervormingen. Dit resulteert in schuldafbouw, vertrouwen van financiële markten en zorgt voor houdbare instituties, bijvoorbeeld op het gebied van de woningmarkt, de arbeidsmarkt en het onderwijs. Hierdoor komt er meer ruimte voor duurzame economische groei. Dit hoofdstuk schetst op basis van gegevens van het Centraal Planbureau (CPB) het macro-economisch scenario dat ten grondslag ligt aan het NHP en de macro-economische effecten van de structurele hervormingen².

² De macro-economische situatie voor het NHP van 2014 is gebaseerd op de Macro Economische Verkenning (MEV) 2014, het Centraal Economisch Plan (CEP) 2014 en Analyse economische effecten Begrotingsafspraken 2014 van het Centraal Planbureau.

2.1. Macro-economische vooruitzichten voor de periode van het programma

Na een krimp in het eerste kwartaal van 2013 is de economie in de daaropvolgende drie kwartalen weer gegroeid. Daarmee klom Nederland officieel uit de recessie. Het omslagpunt in de economie lijkt te zijn bereikt.

In 2013 als geheel is de Nederlandse economie volgens de eerste realisatiecijfers van het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS) met 0,8 procent gekrompen. In het NHP van 2013 werd voor dit jaar nog gerekend op een krimp van ½ procent. Door verslechterde economische ontwikkelingen heeft de Nederlandse economie zich in het afgelopen jaar iets negatiever ontwikkeld dan eerder werd geraamd. Voor 2014 verwacht het Centraal Planbureau (CPB) echter een groei van ¾ procent en voor 2015 een groei van 1¼ procent.

In een conjuncturele cyclus begint het economisch herstel in Nederland normaal gesproken met een toename van de uitvoer, waarna de investeringen en de consumptie volgen. Met enige vertraging zal de werkgelegenheid aantrekken. Dit lijkt ook nu het economische beeld. De export van goederen en diensten heeft in 2012 en 2013 als geheel al een positieve groeibijdrage geleverd met een toename van respectievelijk 3,2 en 1,3 procent. Het CPB raamt dat de exportgroei als gevolg van een aantrekkende wereldeconomie in 2014 zal toenemen tot 2¼ procent en 4¼ procent in 2015. De bedrijfsinvesteringen zijn in 2013 met 3,9 procent afgenomen. Door de aantrekkende conjunctuur en verbeterde vooruitzichten zullen de investeringen naar verwachting van het CPB in 2014 met 5 procent toenemen en in 2015 met 5½ procent. Groei van de consumptieve bestedingen en herstel van de werkgelegenheid zal volgens het CPB dit jaar nog uitblijven, maar trekken weer aan in 2015.

De signalen voor verder herstel zijn bemoedigend. Ondernemers zijn weer wat optimistischer en beginnen meer te investeren. De industriële productie neemt sinds enkele kwartalen weer toe. Positief is tevens dat het aantal uitzendingen meerdere maanden op rij is gestegen. Bovendien zijn er signalen dat de huizenmarkt voorzichtig stabiliseert.

Het herstel blijft vooralsnog fragiel, vooral gezien de schuldenafbouw die zowel in de publieke als private sector plaatsvindt. Hoewel het sentiment onder consumenten steeds minder pessimistisch wordt, blijven huis-

houdens op jaarbasis nog minder uitgeven. Huishoudens kampen namelijk al meerdere jaren op rij met vermogensverliezen door huizenprijzdalingen en met een afnemende koopkracht, waardoor zij minder te besteden hebben. In 2013 is de consumptie afgenomen met 2,1 procent. De werkloosheid is in 2013 fors verder opgelopen naar 6,7 procent en de verwachting is dat deze in 2014 nog wat verder op zal lopen. Het CPB verwacht dat de werkloosheid in 2014 uitkomt op 7¼ procent. Dit komt overeen met 650 duizend personen. Aangezien de werkgelegenheid vertraagd reageert op economisch herstel is er dit jaar nog geen herstel van de werkgelegenheid te verwachten. Het arbeidsaanbod blijft in 2014 ongeveer gelijk. In 2015 zal de werkloosheid weer iets afnemen, naar 7 procent, als gevolg van een voorzichtig aantrekkende arbeidsvraag. Volgens het CPB neemt de mediane koopkracht in 2014 met 1¼ procent toe, maar vanwege de oplappende werkloosheid en de huizenprijz- en inkomensdalingen uit de voorgaande jaren zal de consumptie nog blijven afnemen (-¼ procent). Voor 2015 wordt een lichte koopkrachtstijging van ¼ procent voorzien. In dat jaar neemt de consumptie voor het eerst sinds 2010 toe, met een ½ procent, als gevolg van een hoger beschikbaar inkomen in beide jaren.

De gematigdheid van de (verwachte) economische groei wordt niet alleen gedreven door de conjunctuur. Ook structurele factoren liggen hieraan ten grondslag, zoals een structureel kleinere toename van het arbeidsaanbod. De potentiële groei wordt voor de periode 2013-2017 geschat op 1,3 procent per jaar.

2.2. Macro-economische impact van de structurele hervormingen

Korte en middellange termijn

Zoals beschreven in het NHP 2013, beperkt de doorvoering van het Regeerakkoord in oktober 2012 de economische groei in de periode 2013-2017 volgens het CPB met 0,2 procentpunt per jaar. Daarmee komt de jaarlijkse groei van het bbp uit op gemiddeld 1¼ procent per jaar³. In 2013 presenteerde het kabinet op Prinsjesdag het zogenaamde 'Zesmiljardpakket' (ook opgenomen in de Miljoenennota) om te voldoen aan de Europese begrotingsafspraken. In eerste instantie kon dit bezuinigingspakket niet op voldoende politieke steun in de Eerste Kamer rekenen. Daarom heeft het kabinet in oktober 2013 met een aantal oppositiepartijen overeenstemming bereikt over een gewijzigde samenstelling van het

³ Dit vormt het nieuwe basispad voor de periode 2015-2017.

pakket, de zogenoemde 'Begrotingsafspraken 2014'. Tabel 1a laat zien dat het 'Zesmiljardpakket' en de 'Begrotingsafspraken 2014' op korte en middellange termijn een relatief beperkt negatief effect hebben op de binnenlandse bestedingen. Zo wordt de groei van de overheidsbestedingen in 2014 beperkt (-¾ procentpunt), waardoor de bbp-groei lager uitvalt (-¼ procentpunt). Op middellange termijn zal de consumptie jaarlijks met gemiddeld een ½ procent afnemen, vergeleken met de nulgroei in het basispad (tabel 1b). Daarnaast daalt de jaarlijkse investeringsgroei met een ½ procentpunt tot 2¼ procent. Daardoor komt de economische groei uit op gemiddeld 1 procent per jaar, een ¼ procentpunt lager dan in het basispad.

Lange termijn

Het totale pakket aan maatregelen heeft op korte en middellange termijn weliswaar een neerwaarts effect op de binnenlandse bestedingen, maar draagt op lange termijn bij aan een betere werking van de economie en een duurzame economische groei. Het kabinet neemt belangrijke hervormingen op het gebied van de woningmarkt, de arbeidsmarkt, de pensioenen en de zorg. Door de maatregelen op de koopwoning- en huurmarkt wordt bijvoorbeeld de doorstroming op de woningmarkt bevorderd en de schokbestendigheid van huishoudens versterkt. Ook worden maatregelen genomen waardoor de groei van de zorgkosten wordt ingeperkt. Daarnaast dragen verschillende hervormingen, zoals de modernisering van het ontslagrecht en de verhoging van de pensioenleeftijd, bij aan een toekomstbestendige arbeidsmarkt en pensioenstelsel. De hervormingen zullen uiteindelijk leiden tot meer economische activiteit en werkgelegenheid.

Door de maatregelen van het kabinet Rutte II zal de structurele werkgelegenheid met 0,6 procent stijgen. Deze stijging komt overeen met de eerder door het CPB berekende werkgelegenheidsstijging die met het Regeerakkoord zou worden bereikt. De negatieve effecten van aanpassingen in de werkloosheidswet (terugdraaien van uitkeringsverlaging in het tweede WW-jaar en mogelijkheid aan sociale partners om de duurverkorting en referte-eisen bovenwettelijk te repareren) worden gecompenseerd door de positieve effecten van met name de lagere zorgtoeslag en werkgeverslasten uit de Begrotingsafspraken. De lagere zorgtoeslag leidt voor sommige werknemers tot een lagere marginale druk, waardoor zij worden aangemoedigd om (meer) te werken. Daarnaast leiden verschillende kleinere maatregelen, zoals verhoging van de kinderopvangtoeslag, ertoe dat werken meer lonend wordt. Dit heeft een positief effect op het arbeidsaanbod. De vraag naar arbeid wordt gestimuleerd door de lagere werkgeverspremies voor arbeidsongeschiktheid en werkloosheid.

Tabel 1a: Kortetermijnramingen. Procentuele mutatie, tenzij anders vermeld

	2013		2014			2015	
	CEP 2013 *	Centraal Economisch Plan 2014 ⁵	Effect Zesmiljardpakket ⁶	Effect Begrotingsafspraken ⁷	Totale effect	Centraal Economisch Plan 2014	Centraal Economisch Plan 2014
Bruto binnenlands product (bbp)	-½	-0,8	-¼	0	-¼	¾	1¼
Consumptie huishoudens	-1½	-2,1	-¼	¼	0	-¼	½
Overheidsbestedingen	-¼	n.b.	-½	-¼	-¾	n.b.	n.b.
Overheidsconsumptie	n.b.	-0,5	n.b.	n.b.	n.b.	½	-¼
Bedrijfsinvesteringen	½	-3,9	-¼	¼	0	5	5½
Uitvoer van goederen en diensten	2¾	1,3	0	0	0	2¼	4¼
Invoer van goederen en diensten	n.b.	-0,5	n.b.	n.b.	n.b.	2½	4
Werkloosheid (% van de beroepsbevolking)	6¼	6,7	0	0	0	7¼	7
Koopkracht, statisch, mediaan	-1¼	-1,1	n.b.	n.b.	n.b.	1¼	¼
Contractloon marktsector	1¾	1,5	0	0	0	1½	2
Consumentenprijsindex	2¾	2,5	0	0	0	1½	1½

* Macro-economisch scenario voor het Nationaal Hervormingsprogramma 2013

Tabel 1b: Middellangetermijnramingen. Procentuele mutatie, tenzij anders vermeld

	Cijfers voor de periode 2015-2017		
	Basispad % per jaar ⁸	Totale effect van Zesmiljardpakket ⁹ en Begrotingsafspraken %-punt per jaar	Resultaat % per jaar ⁶
Bruto binnenlands product (bbp)	1¼	-¼	1
Consumptie huishoudens	0	-½	-½
Overheidsbestedingen	-¼	0	-¼
Bruto investeringen bedrijven	3¼	-½	2¾
Uitvoer van goederen en diensten	4½	0	4½
Werkloosheid (% van de beroepsbevolking, niveau eindjaar)	6¼	½	6¼
Contractloon marktsector	1¾	0	1¾
Consumentenprijsindex	2	0	2

⁴ Centraal Planbureau (maart 2013), Centraal Economisch Plan 2013.

⁵ Centraal Planbureau (maart 2013), Centraal Economisch Plan 2014.

⁶ Centraal Planbureau (september 2013), Macro Economische Verkenning (MEV) 2014.

⁷ Centraal Planbureau (oktober 2013), Analyse economische effecten Begrotingsafspraken 2014.

⁸ Centraal Planbureau (november 2012), Actualisatie analyse economische effecten financieel kader Regeerakkoord.

⁹ Centraal Planbureau (september 2013), Macro Economische Verkenning (MEV) 2014.

3. Landenspecifieke aanbevelingen

In juni 2013 heeft de Raad voor Nederland vier aanbevelingen vastgesteld op basis van een voorstel van de Europese Commissie. Deze aanbevelingen liggen op de terreinen van begrotingsconsolidatie, de woningmarkt, vergrijzing, en arbeidsparticipatie. De aanbeveling op het terrein van onderzoek en innovatie is in 2013 komen te vervallen. De aanbevelingen identificeren belangrijke uitdagingen en specifieke aandachtspunten voor de Nederlandse economie. In de onderstaande paragrafen wordt per aanbeveling aangegeven welke maatregelen zijn genomen of worden ingevoerd.

3.1. Overheidsfinanciën

3.1.1. Aanbeveling van de Raad

De Raad heeft Nederland aanbevolen om maatregelen te treffen voor een duurzame correctie van het buitensporige tekort. Het kabinet hecht grote waarde aan gezonde overheidsfinanciën en kan zich dan ook vinden in deze aanbeveling. De letterlijke aanbeveling zoals deze door de Raad is vastgesteld, luidt als volgt:

De begrotingsstrategie te versterken en uit te voeren, en deze te onderbouwen met voldoende gespecificeerde maatregelen voor 2014 en de daaropvolgende jaren, zodat het buitensporig tekort tegen 2014 tijdig en op duurzame wijze wordt gecorrigeerd en de structurele aanpassingsinspanning die is uiteengezet in de aanbevelingen van de Raad in het kader van de buitensporigtekortprocedure, wordt verwezenlijkt. De uitgaven op gebieden die rechtstreeks van belang voor de groei zijn, zoals onderwijs, innovatie en onderzoek, te ontzien. Na de correctie van het buitensporige tekort, de structurele aanpassingsinspanning voort te zetten om de MTD in 2015 te bereiken.

3.1.2. Beleid gericht op de aanbeveling

De economische situatie lijkt zich te verbeteren. Waar het herstel eerst werd gedreven door export, trekken nu ook de investeringen en vanaf 2015 de private consumptie weer aan. Nederland heeft invulling gegeven aan de

aanbeveling met consolidatiemaatregelen van 6 miljard euro, oftewel 1 procent bbp. Dit was in overeenstemming met de aanbevelingen van de Commissie in het kader van de buitensporigtekortprocedure.

Als gevolg van budgettaire maatregelen alsmede economisch herstel ligt het tekort in de periode 2013-2015 naar verwachting onder de 3 procent, waarmee Nederland voldoet aan de tekortnorm uit het SGP. Het CPB raamt dat het tekort in 2015 zal zijn gereduceerd tot 2,1 procent. Daarnaast neemt het structureel tekort in dat jaar af tot 0,8 procent en benadert daarmee de middellangetermijndoelstelling van 0,5 procent. Het handhaven van het reeds eerder vastgestelde uitgaven- en lastenkader zal centraal komen te staan bij de totstandkoming van de begroting voor 2015. De focus hierbij liggen op de implementatie van de reeds afgesproken maatregelen die al in het regeerakkoord en in latere akkoorden zijn gemaakt. Deze reeds gemaakte afspraken zorgen voor een consolidatie van 17 miljard euro tussen 2014 en 2017. Dit draagt verder bij aan het behalen van de middellangetermijndoelstelling. Zoals ook vastgelegd is in het regeerakkoord en de nationale begrotingsregels blijft Nederland daarmee volledig gecommitteerd aan de Europese begrotingsafspraken. Nadere informatie over de overheidsfinanciën en het begrotingsbeleid staat beschreven in het Stabiliteitsprogramma.

3.2. Woningmarkt

3.2.1. Aanbeveling van de Raad

De raad heeft Nederland aanbevolen om maatregelen te treffen om de woningmarkt verder te hervormen. Het kabinet onderschrijft het belang van deze hervormingen die zijn gericht op een verbetering van het evenwicht tussen koop en huur, vergroting van de keuzevrijheid en bevordering van de doorstroom. Deze hervormingen dragen tevens bij aan het terugbrengen van de private schuld in Nederland. De aanbeveling luidt letterlijk:

De inspanningen met het oog op de geleidelijke hervorming van de woningmarkt op te voeren door de geplande beperking van de fiscale aftrekbaarheid van de hypotheekrente te bespoedigen, rekening houdend met de impact in het huidige economische klimaat, en door een meer marktgericht prijsstelsel op de huurwoningmarkt in te voeren en de huur beter te koppelen aan de inkomens van huishoudens in de socialewoningsector. Ervoor te zorgen dat woningcorporaties zich weer gaan richten op huishoudens die het meest behoefte aan sociale woningen hebben.

3.2.2. Beleid gericht op de aanbeveling

Met het totaal aan maatregelen op de koop- en huurmarkt wordt gewerkt aan een beter werkende en evenwichtiger woningmarkt met minder financiële risico's. De ambitieuze hervormingsagenda is inmiddels voor een groot deel in wetgeving verankerd. Het kabinet kiest daarbij voor een verstandige balans tussen enerzijds het doorvoeren van de hervormingen, en anderzijds de stabiliteit op de woningmarkt. Daarbij is ook oog voor de effecten op de economie op de korte termijn: na het doorvoeren van omvangrijke hervormingen is het nu van belang om weer rust op de markt te creëren zodat de woningmarkt zich kan herstellen. De hervormingen dragen tevens bij aan de beoogde verbetering van de overheidsfinanciën.

Koopmarkt

Op de koopmarkt neemt het kabinet maatregelen om de hoge schulden en daaraan gekoppelde financiële risico's voor huishoudens en banken te beperken. Zo is door de *Wet herziening fiscale behandeling eigen woning* het recht op hypotheekrenteaftrek voor nieuwe leningen in verband met een eigen woning sinds 1 januari 2013 gekoppeld aan de voorwaarde dat de lening in 30 jaar volledig en gedurende de looptijd tenminste annuïtair wordt afgelost. Daardoor gaat de hypotheekrenteaftrek weer doen waar het instrument voor bedoeld is: het bevorderen van bezit van de eigen woning in plaats van het maximaleren van schulden.

Daarnaast wordt door de *Wet maatregelen woningmarkt 2014 II* vanaf 2014 het maximale aftrektarief voor zowel nieuwe als bestaande leningen stapsgewijs teruggebracht van 52 tot 38 procent. Er geldt een geleidelijk transitiepad zodat het vertrouwen op de woningmarkt kan herstellen. Huizenbezitters die een hypotheek hebben afgesloten voor 2013 hebben, voor zover de versobering doorwerkt in lagere prijzen, te maken met negatieve vermogen-effecten. Beleidsmatige rust is daarom ook voor deze groep wenselijk.

Verder wordt de maximale *Loan to value-ratio (LTV)* stapsgewijs beperkt van 106 procent in 2012 tot 100 procent in 2018. Bij robuust herstel van de woningmarkt wil het kabinet met nadere voorstellen komen voor verdere verlaging van de LTV-ratio. Een lagere LTV leidt tot beter houdbare schuldposities (voor consumenten en aanbieders) en een woningmarkt die minder gevoelig is voor conjuncturele bewegingen. Met bovengenoemde drie maatregelen worden de fiscale mogelijkheden voor hypotheekrenteaftrek ultimo 2042 structureel met ruim 40 procent verlaagd. De opbrengsten worden teruggesluisd via een stapsgewijze verlaging van de loon- en

inkomstenbelasting door een stapsgewijze verlaging van de belastingtarieven van de tweede, derde en vierde schijf en verlenging van de derde schijf.

Tot slot wordt de kostengrens van de Nationale Hypotheek Garantie (NHG) stapsgewijs afgebouwd tot 225 duizend euro per 1 juli 2016. In de toekomst wordt deze gekoppeld aan de gemiddelde huizenprijs. Net zoals in de periode vóór de tijdelijke verhoging van de kostengrens in juli 2009 wordt de NHG zo weer gericht op woningen tot een gemiddelde prijs. Daarnaast is er een eigen risico van 10 procent ingevoerd voor verstrekkers van nieuwe NHG-leningen vanaf 1 januari 2014.

Ook zijn er maatregelen genomen om de doorstroming te bevorderen. Het tarief van de overdrachtsbelasting voor woningen is permanent verlaagd van 6 procent naar 2 procent. Tevens is er extra geld beschikbaar gesteld voor startersleningen. Daarnaast zijn er maatregelen genomen ten behoeve van huishoudens die bij een eventuele verkoop geconfronteerd worden met een restschuld. Voor deze groep is er sinds 29 oktober 2012 de tijdelijke mogelijkheid gecreëerd om de rente over restschulden gedurende een periode van tien jaar fiscaal af te trekken. Bovendien kunnen huiseigenaren met een NHG per 1 januari 2014 bij verkoop van hun woning een restschuld onder strikte voorwaarden meefinancieren in een nieuwe hypotheek met NHG. Met deze maatregelen wordt meer ruimte geboden aan zittende huiseigenaren die willen verhuizen, maar zich daar eerder door restschulden van lieten weerhouden. Tot 1 januari 2015 is tevens de grens voor belastingvrije schenking verhoogd naar 100 duizend euro indien deze wordt besteed aan de eigen woning of aflossing van de eigenwoningschuld (inclusief aflossing restschulden en verbouwingen). Bovendien vervalt de beperking van de vrijstelling tot schenkingen van ouder aan kind; dit betekent dat de eenmalige schenking van eenieder afkomstig mag zijn.

Huurmarkt

Het kabinet neemt tevens maatregelen om de werking van de huurmarkt en de allocatie van sociale huurwoningen te verbeteren. De corporaties zullen zich daartoe meer op de kerntaken gaan richten. Het woningwaarderingstelsel (WWS) voor de vaststelling van de maximale huurprijs wordt vereenvoudigd en voor een deel gebaseerd op de WOZ-waarde van de woning. Door de huren meer te baseren op de marktwaarde wordt de doorstroming bevorderd. Op dit moment worden de details uitgewerkt.

Het kabinet heeft daarnaast per 1 juli 2013 boveninflatoire huurverhogingen mogelijk gemaakt. De maximale huurstijging boven de inflatie bedraagt 1,5 procent voor lagere inkomens (tot 34.085 euro), 2 procent voor middeninkomens (34.085 euro tot 43.602 euro) en ten hoogste 4 procent voor de hogere (midden)inkomens (vanaf 43.602 euro). In 2013 zijn de huren, inclusief inflatie, nominaal gemiddeld met 4,1 procent gestegen (exclusief huurharmonisatie). Hoewel nog steeds onder de maximaal toegestane huurverhoging, is deze huurverhoging wel hoger ten opzichte van voorgaande jaren. Met de mogelijkheid om de huurprijs op basis van inkomen te verhogen, worden hogere inkomens geprikkeld de sociale huursector te verlaten waardoor meer ruimte ontstaat voor de daadwerkelijke doelgroep. De lage inkomens worden (ten dele) voor de huurstijging gecompenseerd via de huurtoeslag. Huurders die na inkomensafhankelijke huurverhoging geconfronteerd worden met een inkomensdaling, krijgen huurverlaging. Daarmee blijft de betaalbaarheid van sociale huisvesting geborgd. De extra huuropbrengsten van verhuurders vanuit deze huurverhogingen stellen hen in staat een oplopende verhuurdersheffing te voldoen. Hierdoor worden verhuurders ook geprikkeld om efficiënter te werken en de bedrijfsvoering te verbeteren.

Voor een goed werkende woningmarkt is het van belang dat er ook meer ruimte ontstaat voor investeringen in het geliberaliseerde deel van de huurmarkt, in het bijzonder in het middensegment. Het kabinet vermindert de belemmeringen door de overheidsinterventies op de koopmarkt te verminderen en de huurprijzen in het gereguleerde deel van de huurmarkt meer in overeenstemming te brengen met de waarde van de woning. Voorts is er wetgeving in voorbereiding die woningcorporaties verplicht om hun DAEB-activiteiten en niet-DAEB activiteiten te splitsen¹⁰. Hiermee wordt het maatschappelijk vermogen geborgd en ontstaat een meer gelijk speelveld in het commerciële segment van de huurmarkt. Corporaties kunnen kiezen voor een juridische dan wel administratieve splitsing. In het eerste geval worden de niet-DAEB activiteiten in een aparte rechtspersoon ondergebracht. Voor corporaties die administratief splitsen zijn er minder niet-DAEB activiteiten toegestaan. Activiteiten die wel worden geoorloofd moeten ten dienste staan van de kerntaak. Zowel bij een juridische als administratieve scheiding geldt dat niet-DAEB activiteiten tegen marktconforme voorwaarden gefinancierd moeten worden. Daarnaast versoepelt het kabinet de regels voor de verkoop van corporatiewoningen aan private partijen.

¹⁰ DAEB staat voor Diensten van Algemeen Economisch Belang.

3.3. Vergrijzing

3.3.1. Aanbeveling van de Raad

De Raad heeft Nederland aanbevolen om maatregelen te nemen gericht op verbetering van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën, met het oog op de vergrijzing. Het kabinet onderschrijft de aanbeveling en zet in op hervormingen op het gebied van pensioenen, inzetbaarheid van oudere werknemers en beteugeling van langdurigezorgkosten. De aanbeveling luidt:

De tweede pensioenpijler aan de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd aan te passen en daarbij een passende intra- en intergenerationele verdeling van kosten en risico's te waarborgen. De geleidelijke verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd te ondersteunen met maatregelen om de inzetbaarheid van oudere werknemers op de arbeidsmarkt te bevorderen. De geplande hervorming van de langdurige zorg uit te voeren om de kosteneffectiviteit ervan te waarborgen, en deze hervorming, met het oog op de houdbaarheid van het stelsel, aan te vullen met verdere maatregelen ter beteugeling van de kostenstijging.

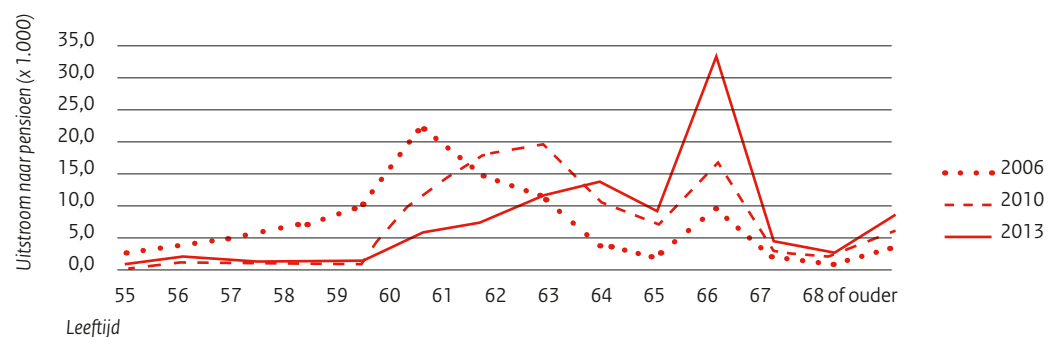
3.3.2. Beleid gericht op de aanbeveling

Hervorming Algemene Ouderdomswet (AOW)

De in juli 2012 wettelijk verankerde verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd zal versneld worden doorgevoerd. Het wetsvoorstel hiertoe zal naar verwachting voor de zomer in 2014 in het parlement worden behandeld. Volgens het nieuwe voorstel zal de AOW-leeftijd in 2018 gestegen zijn tot 66 jaar, en in 2021 tot 67 jaar. Hierna wordt de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting.

Effectieve pensioenleeftijd

Maatregelen om vervroegde uittreding te beperken, waaronder afbouw van uittredingsregelingen, en doorwerken te stimuleren, sorteren steeds meer effect. De gemiddelde uittreedleeftijd lag in 2013 op 63,9 jaar terwijl dit in 2006 nog 61 jaar was. In 2013 was 65 jaar de meest gebruikelijke leeftijd om met pensioen te gaan (zie figuur 1).

Figuur 1: Spreiding pensioenleeftijd (bron: CBS).

Aanvullende pensioenen

Met ingang van 2014 is de pensioenrichtleeftijd voor aanvullende pensioenen, zoals aanbevolen, verhoogd naar 67 jaar en met ingang van 2015 wordt deze gekoppeld aan de ontwikkeling van de levensverwachting op 65-jarige leeftijd. Ook is het in het fiscale kader maximaal toegestane jaarlijkse opbouwpercentage in middelloonregelingen per 2014 met 0,1 procentpunt verlaagd (van 2,25 procent naar 2,15 procent). In het in december 2013 gesloten pensioenakkoord is overeengekomen dat dit maximale opbouwpercentage dat fiscaal wordt gefaciliteerd (voor middelloonregelingen), per 2015 verder wordt verlaagd tot 1,875 procent. Het fiscale kader dat geldt voor de vrijwillige (individuele) pensioenopbouw wordt evenredig aangepast. Met het nieuwe maximale opbouwpercentage kan na 40 dienstjaren een pensioen worden opgebouwd van 75 procent van het gemiddelde loon. Werknemers met een jaarlijks inkomen boven 100 duizend euro kunnen vanaf 2015 boven dit inkomen geen fiscaal gefaciliteerd tweedepijl pensioen meer opbouwen. Wel kan een netto-lijfrentepolis worden afgesloten die is vrijgesteld van vermogensrendementsheffing.

Naar verwachting zullen pensioenfondsen de pensioenpremies aanpassen (deels is dat al gebeurd), hetgeen een positief effect kan genereren op de inkomenspositie van werkenden. De Nederlandse Bank (DNB) krijgt aanvullende mogelijkheden om hierop toe te zien. Het wordt voor DNB mogelijk een generatie-evenwichtstoets uit te voeren over de vaststelling van de hoogte van de premie. Indien pensioenfondsen te hoge premies heffen, kan de DNB boetes tot 1 miljoen euro opleggen. Hiermee wordt een

evenwichtige verdeling van kosten en risico's tussen generaties gewaarborgd.

Financieel Toetsingskader (FTK)

Het kabinet bereidt wetgeving voor een nieuw financieel toetsingskader voor, met als kernelementen een betere spreiding van financiële schokken en aanscherping van indexatieregels. Dit resulteert in een evenwichtiger verdeling van generatie-effecten omdat ouderen profiteren van spreiding van negatieve schokken (korting op de nominale aanspraak) en jongeren van spreiding van positieve schokken (indexatietoekenning). Door de aangepaste herstelplansystematiek en duidelijke afspraken over de indexatieverlening is vooraf duidelijk hoe de risico's worden verdeeld. Het voornemen is om het nieuwe Toetsingskader vanaf 2015 in te laten gaan.

Pensioenregeling voor zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers)

In het pensioenakkoord is overeengekomen dat er vanaf 2015 een pensioenregeling moet komen waarbij zzp'ers via een beleggingsinstelling op vrijwillige basis een aanvullend pensioen kunnen opbouwen. Op het moment dat zzp'ers een beroep doen op bijstand, zal de pensioenopbouw niet als eigen vermogen worden aangemerkt.

In 2014 zal het kabinet met sociale partners, pensioenfondsen en andere betrokken partijen de discussie aangaan over de langetermijntoekomst van het pensioenstelsel.

Bevorderen van de inzetbaarheid van oudere werknemers

Nederland kent verschillende regelingen die het aantrekkelijk maken voor werkgevers om ouderen in dienst te nemen of te houden, en voor werknemers om (langer) in dienst te blijven. De werkgever kan bijvoorbeeld een premiekorting krijgen indien hij oudere uitkeringsgerechtigden in dienst neemt¹¹, waarbij onder bepaalde voorwaarden ook het ziekterisico van ouderen door de overheid kan worden overgenomen (no-riskpolis). Ook zijn de mogelijkheden tot proefplaatsing (werken met tijdelijk behoud van uitkering) verruimd. Naast reeds genomen maatregelen, werkt het kabinet met sociale partners aan aanvullende maatregelen om ouderen aan het werk te helpen en duurzame inzetbaarheid te vergroten, bijvoorbeeld middels de hiervoor beschikbare re-integratiebudgetten. In 2013 en 2014 is

¹¹ Tot 2015 geldt deze 'mobiliteitsbonus' voor 50-plussers, daarna wordt de doelgroep teruggebracht naar 56-plussers, gelet op de gestegen arbeidsparticipatie onder deze categorie.

67 miljoen euro extra uitgetrokken voor re-integratie-activiteiten van oudere werklozen. Ook is het kabinet bereid tot cofinanciering van sectorplannen die de sociale partners opstellen, onder andere ter bevordering van werkgelegenheid voor ouderen. Het kabinet werkt daarnaast aan een wetsvoorstel om doorwerken na de pensioengerechtigde leeftijd makkelijker te maken.

Het kabinet stimuleert investeringen in duurzame inzetbaarheid van (oudere) werknemers en organiseert bijvoorbeeld bijeenkomsten en communicatiecampagnes gericht op bewustwording en activering van werkgevers en werknemers. Ook in het sociale stelsel zitten prikkels gericht op duurzame inzetbaarheid, onder andere via premieverlaging voor werkgevers als zij de risico's op uitval door ziekte en arbeidsongeschiktheid verkleinen.

Hervorming langdurige zorg

Het kabinet streeft naar een meer op maat gesneden zorg, die dicht bij huis wordt geleverd. Daarbij is de inzet om te komen tot een oplopende schaal van zorg en ondersteuning, die begint bij de eigen omgeving, lokale ondersteuning door gemeenten en wijkverpleegkundigen, en eindigt bij een publiek vangnet voor zware zorgvragen. De voorgenomen maatregelen leveren structureel een besparing op van ongeveer 3,5 miljard euro. Daardoor zullen de uitgaven aan de collectieve langdurige zorg, ondanks toenemende vraag in de periode 2013-2017, naar verwachting gelijk blijven.

Per 1 januari 2013 zijn diverse maatregelen in werking getreden. Zo is de instroom in de twee lichtste intramurale zorgzwaartepakketten (zpz 1 en zpz 2) overgeheveld naar de extramurale zorg. In 2014 is dit proces ook voor zpz 3 in gang gezet. Verder is de doelgroep van het persoonsgebonden budget ingeperkt en zijn maatregelen genomen om de controle (huis-aan-huis bezoeken) en administratieve afhandeling van persoonsgebonden budgetten te verbeteren. De geriatrische revalidatiezorg is overgeheveld naar de zorgverzekeringswet (omvang 0,7 miljard euro). Het financiële vermogen van patiënten wordt ook zwaarder meegewogen in de bepaling van de eigen bijdrages. Daarnaast zijn in 2014 maatregelen genomen waardoor vergoedingen aan zorgaanbieders in zowel de intra- als extramurale zorg zijn verlaagd.

Het kabinet is voornemens om de langdurige zorg volledig te herzien. Onderdelen van de extramurale zorg, met name begeleiding, en het

beschermd wonen van GGZ-cliënten worden per 2015 ondergebracht in een nieuwe Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo 2015). Activiteiten met een curatief karakter, zoals de langdurig geestelijke gezondheidszorg met behandeling en (thuis)zorg door verpleegkundigen (verpleging en persoonlijke verzorging), worden eveneens per 2015 overgeheveld van de AWBZ naar de Zorgverzekeringswet.

De uitwerking van maatregelen uit het regeerakkoord heeft geleid tot het zorgakkoord (zomer 2013) en een overlegresultaat met de Vereniging Nederlandse Gemeenten (december 2013). Gemeenten hebben aangegeven de gedachte achter de decentralisatie nog steeds te onderschrijven, maar maken zich onder andere zorgen of het financieel kader in 2015 toereikend is om het overgangsrecht te bekostigen. Om aan deze bezwaren tegemoet te komen heeft het kabinet een pakket maatregelen getroffen, waaronder het beschikbaar stellen van 200 miljoen euro in 2015 voor een zorgvuldige overgang naar de Wmo 2015 en vanaf 2016 structureel 200 miljoen euro voor vernieuwende ondersteuningsarrangementen. De inzet is om begin 2014 te komen tot transitieafspraken met de Vereniging Nederlandse Gemeenten en overige partners (vertegenwoordigers van verzekeraars, zorgaanbieders, cliënten). Onderdeel van de transitieafspraken is de versterking van de samenwerking tussen gemeenten en verzekeraars op lokaal niveau. Ook worden monitoringsafspraken gemaakt om te voorkomen dat cliënten tussen de wal en het schip geraken.

Het aantal mensen in de intramurale zorg wordt verder teruggebracht door een deel van de nieuwe zpz 3- en zpz 4-cliënten (zpz 4 alleen voor ouderen) thuis zorg te verlenen. Hierdoor resteert een afgebakende Wet Langdurige zorg (Wlz) voor ouderen en gehandicapten met een zware zorgbehoefte. Tot slot neemt het gemeentelijk budget voor huishoudelijke hulp af en worden eigen betalingen verder verhoogd. In het zorgakkoord is de mate van afbouw van de huishoudelijke hulp verminderd van 75 procent naar 40 procent. De landelijke regelingen voor chronisch zieken en gehandicapten, te weten de algemene tegemoetkoming voor chronisch zieken en gehandicapten en de uitkering voor de compensatie voor het verplicht eigen risico voor de zorgverzekering, worden in 2014 afgeschaft. Gemeenten ontvangen een aanvullend budget om gericht maatwerk te kunnen bieden aan mensen met een beperking, chronische, psychische of psychosociale problematiek. De fiscale regeling voor specifieke zorgkosten wordt met ingang van 2014 in aangepaste vorm gecontinueerd.

3.4. Arbeidsparticipatie

3.4.1. Aanbeveling van de Raad

Het kabinet kan zich goed vinden in de aanbeveling van de Raad om de arbeidsparticipatie te verhogen. Hoewel de arbeidsparticipatie in Nederland reeds hoog ligt in vergelijking met andere Europese landen is een verdere toename van de participatie gewenst. Het kabinetsbeleid sluit nauw aan op de aanbeveling, die luidt:

Verdere maatregelen te nemen om de arbeidsparticipatie te verhogen, met name van mensen in de marge van de arbeidsmarkt. De beperking van negatieve fiscale arbeids-prikkels voort te zetten, onder meer door een geleidelijke afschaffing van overdraagbare heffingskortingen voor verdieners van een tweede inkomen. De arbeidsmarktmobiliteit te bevorderen en starheden op de arbeidsmarkt aan te pakken, onder meer door de hervorming van de wetgeving ter bescherming van werknemers en het stelsel van werkloosheidsuitkeringen.

3.4.2. Beleid gericht op de aanbeveling

Door afspraken te maken met sociale partners en oppositiepartijen heeft het kabinet voldoende draagvlak en politieke steun verkregen om de noodzakelijke structurele hervormingen de komende jaren door te voeren.

Het kabinet zet erop in dat iedereen naar vermogen participeert en richt zich hierbij met name op de participatie van mensen met een lager inkomen. De verhoging van de arbeidskorting voor lage inkomens is hiervan het beste voorbeeld. In 2013 is de maximale arbeidskorting verhoogd van 1.611 euro naar 1.723 euro. In 2014 is dit bedrag verder verhoogd naar 2.097 euro en zal de komende jaren stijgen tot 2.559 euro in 2017. Dit vormt een aanzienlijke prikkel tot werken voor lage en midden-inkomens. De armoedeval wordt kleiner waardoor de overgang van een uitkering naar een baan financieel aantrekkelijker wordt. De arbeidskorting wordt afgebouwd vanaf een inkomen van circa 40 duizend euro. Mensen met een jaarlijks inkomen van circa 110 duizend euro ontvangen geen arbeidskorting meer.

Naast generieke maatregelen gericht op het verhogen van de arbeidsparticipatie in den brede, zet het kabinet in op specifiek beleid gericht op mensen met een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt. Deze maatregelen moeten in aanvulling worden gezien op beleid gericht op oudere werknemers (zie paragraaf 3.3.2.).

Participatie van mensen met een beperking

Het kabinet hecht er grote waarde aan dat alle Nederlanders, met of zonder beperking, meedoen op de arbeidsmarkt. Onder andere ter bevordering van de arbeidsparticipatie van mensen met een handicap heeft de regering het voorstel gedaan voor een nieuwe wettelijke regeling: de Participatiewet. De Participatiewet, waarmee de Tweede Kamer inmiddels heeft ingestemd, vervangt vanaf 2015 tegelijkertijd de Wet Werk en Bijstand (WWB), Wet sociale werkvoorziening (Wsw) en een deel van de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wajong). De Wajong is vanaf dat moment enkel nog toegankelijk voor jonggehandicapten die duurzaam geen arbeidsvermogen hebben. De toegang tot de Wsw wordt per 2015 afgesloten voor nieuwe instroom. Gemeenten krijgen de middelen om beschut werk te organiseren voor mensen die uitsluitend in een beschutte werkomgeving kunnen werken. Mensen die niet in aanmerking komen voor beschut werk en een productiviteit hebben lager dan het wettelijk minimumloon (WML), kunnen worden geplaatst bij een werkgever. De werkgever ontvangt een loonkostensubsidie van de overheid voor het verschil tussen de loonwaarde en het WML, die ten hoogste 70% van het WML bedraagt. Het verschil tussen het WML en het cao-loon is voor rekening van de werkgever. Daarnaast is er een begeleidings- en re-integratiebudget beschikbaar om kosten voor onder andere jobcoaching en aanpassing van de werkplek te compenseren. Gemeenten krijgen een centrale rol bij de uitvoering van de Participatiewet. Zij staan dicht bij de burger, kennen de regionale en lokale arbeidsmarkt en kunnen maatwerk bieden. De gemeenten krijgen derhalve een leidende rol binnen de 35 op te richten regionale werkbedrijven die zorg dragen voor plaatsing van mensen met een arbeidsbeperking bij werkgevers.

Met werkgevers zijn afspraken gemaakt over het aantal banen dat de komende jaren beschikbaar komt voor mensen met een beperking. Werkgevers in de markt hebben zich garant gesteld voor 100 duizend banen, de overheid staat garant voor 25 duizend banen. De baanafspraak wordt stapsgewijs uitgevoerd, oplopend naar 2026 (2024 voor de overheid). De afspraken zijn niet vrijblijvend, de overheid meet jaarlijks de voortgang. Realiseren de werkgevers de extra banen niet, dan wordt een wettelijke quotumplicht geactiveerd. Dit wordt voorgesteld in een wetsvoorstel dat in 2014 naar het parlement wordt verstuurd. De eerste meting vindt plaats in 2015. In de marktsector moeten in 2015 zesduizend extra banen zijn gerealiseerd en bij de overheid drieduizend extra banen.

Voor werknemers met een handicap die niet onder de Participatiewet vallen, is een mobiliteitsbonus beschikbaar, vergelijkbaar met die voor oudere en jongere werknemers. Een werkgever die een arbeidsgehandicapte in dienst

neemt komt in aanmerking voor een premiekorting van maximaal 7 duizend euro gedurende maximaal drie jaar.

Participatie van jongeren

Hoewel de Nederlandse jeugdwerkloosheid met 11,3 procent (internationale definitie) in Europees perspectief nog steeds relatief laag is, is de recente stijging reden tot zorg. Aan de hand van een gezamenlijke aanpak met betrokkenheid van sociale partners, gemeenten en onderwijsinstellingen werkt het kabinet aan maatregelen gericht op zowel het voorkomen als bestrijden van jeugdwerkloosheid.

Naast versterking van de aansluiting tussen het (beroeps)onderwijs en de arbeidsmarkt neemt het kabinet actie om het aantal voortijdige schoolverlaters verder terug te dringen (zie paragraaf 4.4.2.) In het schooljaar 2012/2013 waren er 27.950 voortijdige schoolverlaters, 8.300 minder dan een jaar eerder. Via het School Ex-programma worden jongeren in het middelbaar beroepsonderwijs gestimuleerd om langer door te leren en te kiezen voor een opleiding met meer arbeidsmarktrelevantie. Daarbij is in het bijzonder oog voor kansrijke sectoren, zoals de technische sector. Deze kabinetsinzet is bij uitstek gericht op groepen met een kwetsbaardere positie op de arbeidsmarkt, zoals jongeren met een migrantenachtergrond.

Het kabinet heeft extra middelen uitgetrokken (25 miljoen euro in 2013 en 36 miljoen euro uit het ESF-fonds in 2014) om op regionaal niveau de jeugdwerkloosheid aan te pakken. De arbeidsmarktregio's zetten deze middelen onder andere in om jongeren werkervaring op te laten doen of te begeleiden bij hun zoektocht naar werk. Een derde van de middelen bestemd voor de sectorplannen wordt ingezet om jeugdwerkloosheid te bestrijden. De Nederlandse ambassadeur voor de 'Aanpak Jeugdwerkloosheid' heeft als taak ervoor te zorgen dat de regionale en sectorale aanpak elkaar versterken. Zij heeft in het bijzonder aandacht voor kwetsbare jongeren met een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt, zoals migrantenjongeren of jongeren zonder startkwalificatie.

Om het voor werkgevers aantrekkelijker te maken uitkeringsgerechtigde jongeren in dienst te nemen, heeft het kabinet per 1 januari 2014 tijdelijk een premiekorting voor werkgevers ingevoerd. Werkgevers krijgen gedurende maximaal twee jaar een jaarlijkse korting van 3.500 euro op de werkgeverspremies als zij een uitkeringsgerechtigde jongere in dienst nemen voor minimaal 32 uur per week, gedurende ten minste een half jaar.

Participatie van vrouwen en niet-werkende en minstverdienende partners

De arbeidsparticipatie van vrouwen in Nederland behoort tot één van de hoogste in Europa (71,9 procent versus 62,3 procent in de EU-28). Vrouwen zijn dus volop actief op de arbeidsmarkt en er zijn geen substantiële belemmeringen die de toegang tot werk voor vrouwen blokkeren. Hier staat tegenover dat, omdat het merendeel van de Nederlandse vrouwen parttime werkt, een deel van het potentiële Nederlandse arbeidsaanbod onbenut blijft en slechts 52 procent van de Nederlandse vrouwen economisch zelfstandig is tegenover 74 procent van de mannen¹².

Tegelijkertijd blijkt uit verschillende onderzoeken¹³ dat vrouwen voor het overgrote deel content zijn met hun arbeidsduur en daarmee samenhangende *work/life balance*. Slechts drie procent van de Nederlandse vrouwen participeert niet of werkt in deeltijd vanwege een gebrek aan voorzieningen zoals kinderopvang, tegenover een Europees gemiddelde van 30 procent¹⁴. Daarbij is ook van belang dat – in tegenstelling tot in sommige andere Europese landen – deeltijdwerk in Nederland over het algemeen relatief even hoog beloond wordt en vergelijkbare secundaire arbeidsvoorwaarden kent als voltijd werk.

Niettemin zet het kabinet zich in voor het verder versterken van de economische zelfstandigheid van vrouwen en het verhogen van de arbeidsparticipatie van vrouwen en niet-werkende en minstverdienende partners. Hiertoe voert het kabinet een aantal maatregelen door, waarvan de hierboven beschreven verhoging van de arbeidskorting voor lagere inkomens een belangrijk onderdeel is. De afbouw van de overdraagbaarheid van de heffingskorting¹⁵ zal in dit verband een marginaal effect sorteren, omdat een volledig geïndividualiseerde heffingskorting vooral van belang is voor de keuze om al dan niet de arbeidsmarkt te betreden. Aangezien de participatie als zodanig hoog is en veruit de meeste Nederlandse vrouwen

¹² Bron: Sociaal Cultureel Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek (2012), Emancipatiemonitor 2012.

¹³ Zie onder andere: Eurostat Labour Force Study (2013), Proportion of underemployed part-time workers up to 21.4% in the EU27 in 2012, waaruit blijkt dat slechts 3 procent van de deeltijdwerkers in Nederland liever meer uren zou willen werken, en SCP (2012), Aanbod van Arbeid, p. 59 e.v.

¹⁴ Europese Commissie (2010), Report on gender equality, p. 40 (bron: Eurostat LFS).

¹⁵ Technisch gezien is er geen sprake van overdraagbaarheid van heffingskortingen – het gaat om een uitbetaling van de algemene heffingskorting aan de minstverdienende partner. Omdat de aanbeveling van de Raad echter spreekt van overdraagbaarheid, wordt deze terminologie in deze tekst gemakshalve aangehouden.

een inkomen verdienen dat al voldoende is om zelf de volledige heffingskorting te verzilveren, is voor hen de overdraagbaarheid niet meer van belang, en zal een versnelling van de afbouw ervan niet of nauwelijks leiden tot een toename van het aantal gewerkte uren. Het kabinet houdt daarom vast aan het in 2009 ingezette afbouwtempo van de overdraagbaarheid van de heffingskorting over een periode van vijftien jaar, in lijn met de aanbeveling uit 2013.

De inkomensafhankelijke combinatiekorting is een fiscale regeling die wel zorgt voor een prikkel om meer uren te gaan werken. Deze maatregel biedt de minstverdienende partner een aanvullende heffingskorting naarmate hij of zij meer verdient. Hiermee kan de minstverdienende partner tot 2.133 euro heffingskorting extra ontvangen in 2014.

Het kabinet denkt na over hoe de werking van de arbeidsmarkt verbeterd kan worden via maatregelen gericht op verbetering van de combinatie arbeid en zorg. Hier ligt ook een belangrijke taak voor werkgevers en werknemers, die tot nieuwe afspraken moeten komen over de combinatie van werk met mantelzorgtaken in de privésfeer, omdat dit overbelasting, ziekteverzuim en uitval uit het arbeidsproces kan voorkomen. Het kabinet blijft in gesprek met sociale partners over de mogelijkheden die zij hiertoe zien. Tevens zet het kabinet zich ervoor in het wettelijk kader aan te passen aan de nieuwe uitdagingen op de arbeidsmarkt. Dit doet het door te werken aan modernere verlofregelingen, onder andere onbetaald vadersverlof van drie dagen in aanvulling op het bestaande kraamverlof, en een uitbreiding van bestaande regelingen voor het zorgverlof ter verbetering van de combinatie tussen werk en mantelzorg. Daarnaast is het kabinet voornemens om het gebruik van de verlofregelingen uit te breiden naar tweedegraadsfamilieleden en andere personen in de omgeving van de werknemer. In het voorliggende wetsvoorstel voor modernisering van de regelingen voor verlof en arbeidstijden was al een uitbreiding voor huisgenoten opgenomen.

Het kabinet zet in op de participatie van alleenstaande ouders door het stelsel van kindregelingen te hervormen. Het wetsvoorstel, dat eind 2013 naar de Tweede Kamer is verzonden, maakt werken vanuit de bijstand voor alleenstaande ouders (in de praktijk veelal alleenstaande vrouwen) weer lonend. Voorheen gold hier een armoedeval voor alleenstaande ouders die voornamelijk werd veroorzaakt doordat de tegemoetkoming voor de kosten van kinderen veel hoger was voor alleenstaande ouders in de bijstand dan voor werkende alleenstaande ouders, en de combinatie van werken en zorg

voor kinderen onvoldoende werd beloofd. De nieuwe wet zal ingaan per januari 2015.

Hervorming van het arbeidsrecht en de WW-uitkering

In het NHP 2013 is uiteengezet op welke manier het kabinet de afstand tussen vaste en flexibele arbeid wil verkleinen en hoe de werkloosheidsuitkering zal worden aangepast. Met deze maatregelen wil het kabinet de werking van de arbeidsmarkt verbeteren, te hoge ontslagvergoedingen beperken en de rechtspositie van werknemers zonder permanente arbeids-overeenkomst versterken.

De versterking van de rechtspositie van flexwerkers is samen met de vereenvoudiging van het ontslagrecht en de hervorming van de WW-uitkering opgenomen in het wetsvoorstel Werk en Zekerheid, dat eind november 2013 naar de Tweede Kamer is gestuurd. Op 18 februari 2014 is deze wet door de Tweede Kamer aangenomen. In de wet is geregeld dat de maatregelen rond de verbetering van de positie van flexwerkers per 1 juli 2014 in zullen gaan. De aanpassing van de ketenbepaling zal een jaar later van kracht worden. In de nieuwe situatie ontstaat reeds na twee jaar van rechtswege aanspraak op een vast contract. Hierdoor komen flexwerkers sneller voor een vast contract in aanmerking. Bij cao kan alleen nog worden afgeweken van de ketenbepaling indien het werken met tijdelijke contracten gegeven de aard van het werk noodzakelijk is.

De nieuwe ontslagregels worden vanaf 1 juli 2015 van kracht. Dat geldt ook voor onderdelen van de aanpassing van de werkloosheidsuitkering, te weten de aanscherping van het begrip passende arbeid (het criterium dat bepaalt of een werkzoekende een bepaalde baan zou moeten accepteren) en de inkomstenverrekening die vanaf de eerste dag van de WW-duur plaatsvindt. De verkorting van de maximale duur van de publiekgefinancierde werkloosheidsuitkering treedt per 1 januari 2016 in werking, evenals de andere nieuwe bepalingen in de werkloosheidswet, zoals beschreven in het NHP 2013. Met deze hervorming beoogt het kabinet niet alleen een structurele bezuiniging van 1,1 miljard euro te realiseren, maar ook een groei in werkgelegenheid te bewerkstelligen. Volgens het CPB zal de Wet Werk en Zekerheid uiteindelijk 20 duizend extra voltijdbanen opleveren¹⁶.

¹⁶ Centraal Planbureau (2013), Gevolgen Wet Werk en Zekerheid voor werkgelegenheid.

4. Voortgang Europa 2020-strategie

Op 17 juni 2010 heeft de Europese Raad de Europa 2020-strategie vastgesteld, de groeistrategie voor de EU voor de periode 2010 - 2020. De strategie is gericht op de bevordering van slimme, duurzame en inclusieve economische groei in de EU. Daartoe zijn vijf beleidsterreinen aangewezen te weten werkgelegenheid, onderzoek en innovatie, duurzame energie en klimaat, onderwijs, en sociale inclusie. In 2020 moeten de onderliggende doelstellingen op deze terreinen, zoals opgenomen in de onderstaande tabel worden behaald. De Europese doelstellingen zijn vertaald naar specifieke nationale doelen voor de lidstaten, waarbij rekening is gehouden met nationale uitgangspunten en uitdagingen. Gezamenlijk leidt het behalen van deze nationale doelstellingen tot het bereiken van de Europese doelstellingen. In de volgende paragrafen wordt per doelstelling de voortgang geschetst met betrekking tot het behalen van de Nederlandse nationale doelen in het kader van de Europa 2020-strategie.

Tabel 2: Overzicht doelstellingen en realisatie Europa 2020-strategie

EU-hoofddoelen Europa 2020-strategie	Nederlandse Nationale doelen	Realisaties in 2012
Werkgelegenheid • Een verhoging van de arbeidsparticipatie van 69% naar 75%	80%	76,6%
R&D • Een verhoging van de uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling van 1,9% naar 3% van het bbp	2,5%	2,16%
Duurzame energie en klimaat • 20% minder CO ₂ -uitstoot <i>niet-ETS-sectoren</i> <i>ETS-sectoren</i> • 20% duurzame energie • 20% energiebesparing	-16% niet van toepassing 14% 1,5% per jaar*	-15,2% niet van toepassing 4,5% 1,1% gemiddeld per jaar (2004-2012)
Onderwijs • Een verlaging van het percentage vroegtijdig schoolverlaters • Een verhoging van het percentage van 30-34-jarigen met een tertiaire opleiding	< 8% > 40%	8,8% 42,3%
Sociale inclusie • Minimaal 20 miljoen minder mensen met risico op armoede en sociale uitsluiting	100 duizend minder <i>jobless households</i>	22 duizend meer dan bij de start in 2008

* Conform de energie-efficiencyverordening

4.1. Werkgelegenheid

4.1.1. Nationaal doel

Het kabinet heeft de ambitie om de arbeidsparticipatie te verhogen en wil dat iedereen zoveel mogelijk en naar vermogen participeert. Het kabinet richt zich, in het kader van de werkgelegenheidsdoelstelling onder de Europa 2020-strategie, op een verhoging van de bruto participatie van 20- tot en met 64-jarigen naar 80 procent in 2020. In 2013 was de bruto arbeidsparticipatie reeds 76,9 procent. Het CPB heeft berekend dat het arbeidsaanbod in uren door het regeerakkoord toeneemt tot en met 2017. Structureel leveren de maatregelen uit het regeerakkoord 0,6 procent meer werkgelegenheid op.

4.1.2. Beleid gericht op het bereiken van het doel

Het kabinet heeft diverse wetgevings- en beleidstrajecten in gang gezet om de arbeidsparticipatie te verhogen. Hervormingen op de arbeidsmarkt, waaronder de modernisering van het ontslagrecht en een meer activerende inrichting van de Werkloosheidswet, leiden aan de hand van hogere arbeidsmobiliteit en –participatie tot een beter functionerende arbeidsmarkt. Daarnaast heeft het kabinet het voorstel tot de Participatiewet gedaan, waarin participeren op de arbeidsmarkt en het zo veel mogelijk benutten van capaciteiten centraal staat. De Participatiewet vervangt de Wet Werk en Bijstand, de Wet sociale werkvoorziening en een deel van de Wet werk en arbeidsondersteuning (Wajong). Een toelichting op dit initiatief en aansluitend beleid ter bevordering van de arbeidsparticipatie is opgenomen in paragraaf 3.4., in reactie op de landenspecifieke aanbeveling op het terrein van arbeidsparticipatie uit 2013.

4.2. Onderzoek en Innovatie

4.2.1. Nationale doelen voor de Europa 2020-strategie

Nederland stelt zich ten doel in 2020 2,5 procent van het bbp aan onderzoek en ontwikkeling (R&D) uit te geven. Volgens de meest recente (voorlopige) gegevens van het CBS bedroegen de R&D-uitgaven in Nederland in 2012 2,16 procent van het bbp. De toename van de R&D-uitgaven in zowel de private als de publieke sector was ten opzichte van 2011 aanzienlijk en niet alleen als percentage van het bbp; in absolute termen zijn de R&D-uitgaven in totaal met 6,5 procent gestegen. Nederland staat op de Europese *Innovation Union Scoreboard* op de zesde plaats.

Tabel 3 : R&D-uitgaven Nederland als % van het bbp

	R&D-uitgaven in private sector	R&D-uitgaven in publieke sector	Totale R&D-uitgaven
2011	1,14	0,89	2,03
2012	1,22	0,94	2,16

Bron: CBS

4.2.2 Beleid gericht op het bereiken van de doelen

Het kabinet continueert de nauwe samenwerking met bedrijven, kennisinstellingen en decentrale overheden met als doel het stimuleren van onderzoek en innovatie. Het Bedrijvenbeleid en de Strategische Agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap zijn de belangrijkste beleidslijnen.

In onderstaande tabel staan de middelen die de Rijksoverheid in de periode 2012-2017 aanwendt voor onderzoek en innovatie. Het cijferbeeld toont een daling van de middelen vanaf 2013. In 2012 en 2013 lagen de middelen nog op een historisch hoog niveau. Nu is sprake van een geleidelijke daling in de richting van bedragen die in de precisisjaren (tot aan 2008) werden bereikt. Relevante onderdelen uit de 'Begrotingsafspraken 2014' (uit oktober 2013) konden nog niet in de cijfers worden meegenomen. Zo heeft Nederland aangekondigd structureel 125 miljoen euro extra in te zetten voor onder andere de open competitieve programma's van NWO en de zogenoemde Rijkscofinanciering voor Horizon 2020¹⁷.

Tabel 4: Meerjarenoverzicht middelen voor innovatie en onderzoek in miljoenen euro's¹⁸

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Fundamenteel onderzoek	2.970	2.989	3.017	2.997	2.980	2.979
Toegepast onderzoek	483	437	389	359	339	336
Uitgaven departementen	1.453	1.481	1.375	1.215	1.084	1.016
Fiscale middelen voor R&D en innovatie	1.494	1.701	1.694	1.725	1.621	1.606
Totaal	6.400	6.608	6.475	6.295	6.024	5.936

¹⁷ Kamerstukken 2013-2014, 33 750 VIII, nr. 95.

Samenwerking wetenschap, bedrijfsleven en overheden

Het stimuleren van innovatie gebeurt via een generiek en een specifiek spoor. Het specifieke spoor bestaat uit de continuering van de topsectoren-aanpak met in 2014 extra aandacht voor een sterkere verbinding met maatschappelijke opgaven en regionale activiteiten, verruiming van mogelijkheden voor ondernemers en vereenvoudiging van instrumenten¹⁹.

De innovatiecontracten die op 2 oktober 2013 door de boegbeelden van de topsectoren, de voorzitters van de kennisinstellingen en leden van het kabinet zijn afgesloten voor 2014 en 2015, laten een totaal privaat commitment zien van circa 1 miljard euro per jaar. Tezamen met de publieke investeringen van circa 1 miljard euro per jaar komt dit neer op in totaal 4 miljard euro aan investeringen in de periode 2014 – 2015. Dit versterkt de Nederlandse kenniseconomie. De Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI's) vormen het kloppend hart van de publiek – private samenwerking bij kennis en innovatie. De programmering van onderzoek over de hele keten en het samenbrengen van de diverse privaatsamenwerkingsverbanden zijn functies die kunnen worden ondergebracht in de TKI's van het topsectorenbeleid.

De TKI-toeslag stimuleert de private bijdrage aan de privaat-publieke samenwerking binnen de programma's van de TKI's. De topteam zorgen de komende twee jaar voor een goede aansluiting op Europese onderzoeksprogramma's, met name Horizon 2020. Daarnaast is afgesproken dat de TKI's flexibel en toegankelijk zijn, met extra aandacht voor het midden- en klein bedrijf (mkb). Het kabinet heeft daartoe in 2013 ook de regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT) ingevoerd, die in 2014 wordt voortgezet. In 2013 namen al circa 1.800 bedrijven aan één of meer TKI's deel²⁰.

¹⁸ Deze cijfers zijn berekend op basis van 'Totale investeringen in Wetenschap en Innovatie 2012-2018' van Rathenau Instituut (2014). Ten opzichte van het NHP 2013 heeft het Rathenau Instituut een herziening in de systematiek doorgevoerd die gevolgen heeft voor de omvang van de middelen voor fundamenteel onderzoek. Anders dan in TWIN is in de tabel bij Fundamenteel onderzoek 50 mln. (vanaf 2015 structureel) extra meegenomen die in het Regeerakkoord 2012 is afgesproken. Ook is in de tabel bij Fiscale middelen de Innovatiebox (jaarlijks 625 mln.) meegenomen.

¹⁹ Kamerstukken 2013-2014, 32 637, nr. 82.

²⁰ Kamerstukken 2013-2014, 32 637, nr. 82, bijlage 253397.

De topsectorenaanpak is daarnaast gericht op het wegnemen van innovatie-belemmerende regelgeving, internationalisering, acquisitie en de opbouw van menselijk kapitaal. Op al deze terreinen werkt de Rijksoverheid samen met decentrale overheden. Op regionaal niveau zijn door overheden samen met kennisinstellingen en bedrijven de zogenaamde 'Smart Specialisation Strategies (S3) opgesteld, waarin de regionale sterktes op het gebied van onderzoek en innovatie per (top)sector en tussen sectoren zijn benoemd. Het kabinet wil de samenwerking intensiveren, zo wordt bijvoorbeeld binnen de MIT-regeling met regionale partijen samengewerkt. In 2014 zal het Techniekpact verder worden uitgevoerd, een inspanning van scholen, bedrijven, werknemers, centrale en decentrale overheden, om te zorgen voor meer goed opgeleide technici op alle niveaus. Op het vlak van innovatiegericht inkopen zetten overheden op alle niveaus in op het vergroten van de impact, het stimuleren van innovatieve toepassingen, het verbinden van Nederlandse partijen met Europese fondsen en het geven van meer kansen aan het mkb.

Binnen het generieke spoor van het bedrijvenbeleid zijn de instrumenten voor alle innovatieve bedrijven toegankelijk. De fiscale regelingen WBSO (Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk), RDA (Research en Development Aftrek) en de Innovatiebox hebben als belangrijkste beleidsdoel stimulering van private R&D-uitgaven. Met het oog op deelname en door groei van kleine bedrijven is het RDA-percentage verhoogd van 54 procent naar 60 procent en heeft de eerste schijf van de WBSO een lager tarief (35 procent in plaats van 38 procent) gekregen, terwijl deze is verlengd van 200 duizend naar 250 duizend euro. Om toegang tot risicokapitaal te vergroten bestaat reeds het Innovatiefonds MKB+. In 2014 is 75 miljoen euro extra beschikbaar voor vroegefasefinanciering. Daarnaast worden de financieringsregelingen BMKB, GO en Innovatiekrediet verruimd. Bovendien investeert het kabinet in de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's), waaronder een nieuwe ROM in Zuid-Holland.

Nederland en de Europese Onderzoeksruimte (ERA)

De ERA vraagt om goede, effectieve onderzoekssystemen in alle EU-lidstaten met competitieve onderzoeksfinanciering via open calls. Hoewel Nederland geen landenspecifieke aanbeveling op dit terrein heeft gekregen, levert Nederland wel een continue bijdrage aan de ERA. In 2014 beziet Nederland via het IBO Wetenschappelijk onderzoek in hoeverre het Nederlandse wetenschapssysteem momenteel, en met het oog op de toekomst, optimaal is ingericht. Het kabinet is via NWO gekomen met een impuls voor

cofinanciering voor deelname in Europese programma's (36 miljoen euro voor 2014 – 2017). Een belangrijke ontwikkeling in Nederland in het kader van de ERA is de visie op open access van publicaties²¹, waarin wordt aangekondigd dat Nederland zich zal inspannen voor de realisatie van de volledige omslag naar Open Access Golden Road per 2024. Ook de diverse kennisinstellingen in Nederland leveren hun eigen bijdrage aan de ERA. Voor de zomer van 2014 wordt de visie op de wetenschap naar de Tweede Kamer verstuurd en NWO en KNAW werken aan een nieuwe strategie. NWO heeft in 2013 binnen Science Europe met 49 andere onderzoeksfinanciers en onderzoeksinstituten uit 25 landen een ERA Roadmap opgesteld, waarmee het concreet aangeeft hoe zij zullen bijdragen aan de ERA. Nederlandse universiteiten hebben in 2013 via Europese samenwerkingsverbanden als CESAER (technische universiteiten) en LERU (onderzoeksintensieve universiteiten) ook aangegeven actief te zullen bijdragen aan initiatieven in het kader van de ERA, bijvoorbeeld via de uitwisseling van ervaringen op onderwerpen als gendergelijkheid en promotieopleidingen. LERU presenteerde eind 2013 onder andere een Roadmap voor open access van onderzoeksdata. Voor het vergroten van de effectiviteit en efficiëntie van de publiek gefinancierde instituten voor toegepast onderzoek publiceerde het kabinet in 2013 een visie op de werkwijze en aansturing. Deze verbeteringsvraag om nieuwe en meer samenhangende werkwijzen in de programmering en uitvoering van het onderzoek die meer zijn toegesneden op het topsectorbeleid en toekomstige uitdagingen. In 2014 komt TNO met een nieuw strategisch plan en alle toegepaste instituten komen voor de zomer met een gezamenlijk strategisch kader²².

Monitoring en effectmeting

Het Ministerie van Economische Zaken maakt veel werk van gedegen monitoring en effectmeting van (de voortgang van) het bedrijvenbeleid (zie bijvoorbeeld de Monitor bedrijvenbeleid: bedrijvenbeleid in beeld 2013²³). Instrumentevaluaties, evenals gegevens over tal van projecten, zijn te vinden via de websites www.volginnovatie.nl en www.topsectoren.nl. Het effect van het beleid op de vrije ruimte van het fundamenteel onderzoek is ook in 2014 onderwerp van monitoring door een commissie van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW).

²¹ Kamerstukken 2013-2014, 31 288, nr. 354.

²² Kamerstukken 2012-2013, 32 637, nr. 68, bijlage 240097.

²³ Kamerstukken 2013-2014, 32 637, nr. 82, bijlage 253392.

4.3. Klimaatverandering en duurzame energievoorziening

4.3.1. Nationale doelen voor de Europa 2020-strategie

Het kabinet kiest voor een realistische, ambitieuze groene groeistrategie, die het streven naar economische groei en versterking van de concurrentiepositie combineert met het verbeteren van het milieu, gebruikmakend van initiatieven in de samenleving. Op 6 september 2013 is onder leiding van de Sociaal Economische Raad het Energieakkoord voor duurzame groei (verder: het *Energieakkoord*) ondertekend door 40 partijen, waaronder organisaties van werkgevers, milieubewegingen, energiebedrijven en de overheid. In dit akkoord worden concrete doelen gesteld voor energiebesparing en hernieuwbare energie. In aanvulling hierop heeft het kabinet op 4 oktober 2013 een *Klimaatagenda* uitgebracht met een meerjarig beleidskader dat zich mede richt op hulpbronefficiëntie en broeikasgassen die niet worden gedekt door het Energieakkoord.

Centraal staan drie – deels Europese – ambities. Ten eerste heeft Nederland zich in Europees verband gecommitteerd aan reductie van de CO₂-uitstoot met 20 procent in 2020 ten opzichte van 1990. Deels wordt deze doelstelling gerealiseerd door het Europese emissiehandelssysteem (ETS). Nationaal heeft Nederland een doelstelling voor CO₂-reductie van 16 procent in 2020 voor de sectoren die geen onderdeel uitmaken van het emissiehandelssysteem. Om de ambitie van 80 tot 95 procent CO₂-reductie in 2050 binnen bereik te houden zet Nederland in op een Europese doelstelling voor CO₂-reductie van ten minste 40 procent ten opzichte van 1990 in 2030. Ten tweede is in het Energieakkoord een ambitie opgenomen om in 2020 100 PetaJoules aan energiebesparing te realiseren. Met deze ambitie wordt tevens ruimschoots tegemoet gekomen aan het Europese doel. Ten derde streeft Nederland naar een aandeel hernieuwbare energie als percentage van het verbruik van 14 procent in 2020, oplopend tot 16 procent in 2023 conform het Energieakkoord.

4.3.2. Beleid gericht op het bereiken van de doelen

Het kabinet geeft invulling aan de nationale doelen via beleid gericht op CO₂-reductie, bevordering van duurzame energie en bevordering van energie- en hulpbronefficiëntie. De rol van de andere overheden is hierbij belangrijk. Immers, de maatregelen worden bij uitstek uitgevoerd op het niveau van provincies en gemeenten.

In 2011 lagen de broeikasgasemissies in Nederland ongeveer 8 procent onder het niveau van 1990. Het aandeel hernieuwbare energie bedroeg in 2012 4,5 procent van het bruto finaal eindverbruik. De komende jaren zal dit aandeel nog fors toenemen. Veel projecten bevinden zich thans in de voorbereidende fase en zullen op een termijn van één tot drie jaar in productie gaan. Het primaire energiegebruik in Nederland is toegenomen van ongeveer 2720 PetaJoules (PJ) in 1990 naar ongeveer 3.280 PJ in 2012 – een groei van gemiddeld bijna 1 procent per jaar. Zonder verdere verbetering van de energie-efficiëntie sinds 1990 zou het energieverbruik in 2012 zijn toegenomen tot 4.173 PJ. Het tempo van energiebesparing bedroeg daarmee gemiddeld 1,1 procent per jaar. Het is de Nederlandse ambitie om, aan de hand van bestaand en voorgenomen beleid, het primaire energieverbruik in 2020 te beperken tot 2.541 PJ en de finale energieconsumptie tot 2.183 PJ²⁴. De maatregelen van het SER-Energieakkoord zijn hierin nog niet meegenomen. De implementatie van de afspraken uit dit akkoord zou kunnen leiden tot een verdere reductie in 2020.

CO₂-reductie

Nederland ziet het emissiehandelssysteem (ETS) als cruciaal instrument in de langetermijntoewijding richting een duurzame energievoorziening. De doelstellingen van het ETS worden per definitie gehaald door het dalende emissieplafond. Nederland is wel van mening dat het ETS-systeem versterking behoeft, waarbij rekening moet worden gehouden met de positie van internationaal concurrerende bedrijven. Voor bedrijven buiten de ETS-sectoren leidt een pakket aan beleidsmaatregelen uit het Energieakkoord er toe dat Nederland naar verwachting ook de non-ETS doelstelling van -16 procent in 2020 zal halen. In het SER-Energieakkoord is afgesproken dat, mits de Autoriteit Consument en Markt (ACM) akkoord gaat, men streeft ernaar de vijf oudste kolencentrales uit de jaren '80 per 2017 buiten bedrijf te stellen en per 1 januari 2016 de inputvrijstelling in de kolenbelasting voor elektriciteitscentrales opnieuw in te voeren. Aangezien de ACM haar goedkeuring niet heeft verleend, is het op dit moment nog onduidelijk wat er op deze punten zal gebeuren.

²⁴ Het bruto energieverbruik bestaat uit het totale energieverbruik van eindgebruikers, inclusief huishoudens en industrie. De primaire energieconsumptie betreft de bruto binnenlandse consumptie, met uitzondering van niet-energieverbruik van brandstoffen. De aannames die aan deze inschatting ten grondslag liggen omvatten een bbp-groei van 1,7 procent in 2010, 1,2 procent in 2011, -0,75 procent in 2012 en 1,25 procent in 2013. Dit is overeenkomstig de inschattingen van het CPB. Voor de jaren 2014-2020 is uitgegaan van een economische groei van 1,5 procent in de eerste twee jaar en daarna van 1,7 procent bbp-groei. Hierbij is rekening gehouden met een bandbreedte van +/- 0,75 procentpunt.

Hernieuwbare energie

De omvang van de Stimuleringsregeling Duurzame Energie Plus (SDE+) bedraagt 900 miljoen euro in 2013 en zal oplopen naar 3 miljard euro in 2020 en 3,2 miljard euro in 2023. Belangrijk onderdeel is dat vanaf 2023 'wind op zee'-projecten voor 4.450 MW operationeel zijn. Thans is dat circa 1.000 MW. Daarnaast wordt de bij- en meestook van biomassa in kolencentrales beperkt tot 25 PJ in 2020.

Ook wordt ruimte geboden aan burgerinitiatieven om collectief en decentraal hernieuwbare energie op te wekken. Sinds 1 januari van dit jaar is een verlaagd tarief in de energiebelasting van kracht voor dit soort initiatieven. Er is een belangrijke rol voor provincies en gemeenten weggelegd om de beoogde projecten voor (lokale) energieopwekking uit hernieuwbare bronnen daadwerkelijk te verwezenlijken. Juist op het niveau van gemeenten en provincies dient – met name bij windprojecten – eventuele maatschappelijke weerstand te worden overwonnen en worden partijen geconfronteerd met belemmeringen in bestaande regelgeving op nationaal of decentraal niveau. Nederland geeft, ten slotte, invulling aan de verplichting om minimaal 10 procent hernieuwbare energie toe te passen in transport. Hiertoe worden onder andere biobrandstoffen ingezet.

Energie-efficiëntie

Het kabinet geeft energiebesparing prioriteit. Conform het energieakkoord bevordert Nederland energie-efficiëntie op verschillende manieren. Deze maatregelen stimuleren energiebesparing in de gebouwde omgeving, industrie, landbouw, dienstensector en transport. Lokale overheden maken steeds meer gebruik van de mogelijkheden om duurzaam (energieneutraal) bouwen en energie-efficiëntie bij bedrijven, te stimuleren op basis van de Wet Milieubeheer.

Nederland stimuleert bedrijven om te investeren in energiezuinige bedrijfsmiddelen via onder andere de energie-investeringsaftrek. Verder wordt een revolverend fonds voor energiebesparing in de gebouwde omgeving gevormd, waarmee investeringsruimte oplopend tot ongeveer 740 miljoen euro wordt gecreëerd. Dit fonds zal de financiering van energiebesparende maatregelen door eigenaar-bewoners en verhuurders vergemakkelijken. Voor verhuurders in de sociale huursector komt 400 miljoen euro beschikbaar om energiebesparing te realiseren. Daarnaast worden de wettelijke en niet-wettelijke eisen aangescherpt en wordt een expertisecentrum opgericht ter ondersteuning en identificatie van kosteneffectieve besparingsmaatregelen voor respectievelijk de gebouwde

omgeving, de agrosectoren en industrie. Ook wordt ingezet op benutting van restwarmte, in het bijzonder door een verbeterd CO₂-sectorsysteem voor de glastuinbouw dat per 1 januari 2015 ingaat. Daarnaast zetten bedrijven zich in voor het met de overheid gesloten meerjarenconvenant energiebesparing 2008-2020, waarbij de energie-efficiëntie van de betrokken bedrijven in 2020 met 30 procent moet zijn verbeterd ten opzichte van 2005.

Voorop lokaal niveau zal concreet invulling moeten worden gegeven aan implementatie van deze maatregelen, waarvoor decentrale overheden ook aanvullend instrumenten zullen ontwikkelen die zijn toegesneden op specifieke lokale omstandigheden. Dat spitst zich toe op de aanpak van marktfalen, communicatie- en marketingstrategieën richting gebouweigenaren en –gebruikers en tenslotte procesoptimalisering voor uitvoering van energiebesparingsmaatregelen.

Nederland acht het van belang om niet alleen te kijken naar efficiëntie van het gebruik van energie, maar ook naar de efficiëntie van hulpbrongebruik in den brede. Het kabinet streeft naar een circulaire economie en wil de (Europese) markt voor duurzame grondstoffen en hergebruik van schaarse materialen stimuleren. Nederland heeft, mede in het kader van het Vlaggenschipinitiatief 'Een hulpbronefficiënt Europa', al een uitgebreid pakket aan maatregelen ingevoerd dat moet leiden tot een efficiënter gebruik van hulpbronnen. Zo is er ingezet op de verduurzaming van productieketens door middel van een succesvolle ketenaanpak voor materialen (fosfaat, papier, textiel). Ook wordt het recyclingpercentage vergroot naar 83 procent door de verbetering van gescheiden inzameling middels onder andere 'Green Deals'. Hiernaast is ingezet op een duurzaam inkoopbeleid door de overheid. Er zijn hoge percentages van toepassing voor duurzaam inkopen en er is een samenwerkingstraject met het bedrijfsleven naar nieuwe vormen van duurzaam inkopen die innovatie stimuleren. Tenslotte promoot en faciliteert de overheid Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) door bedrijven.

4.4. Onderwijs

4.4.1. Nationale doelen voor de Europa 2020-strategie

Nederland wil op het gebied van onderwijs tot de top vijf van de wereld behoren. Nederland heeft zich ten doel gesteld dat in 2020 maximaal 8 procent van de jongeren tussen de 18 en 24 jaar niet beschikt over een startkwalificatie. Het percentage voortijdige schoolverlaters is inmiddels

flink teruggebracht, van 15,5 procent in 2000, tot 8,8 procent in 2012. Het totale percentage hoger opgeleiden is in Nederland reeds gestegen tot boven de Europa 2020-doelstelling van ten minste 40 procent in 2020. In 2012 was het percentage hoger opgeleiden 42,3 procent.

Het kabinet zet beleidsmatig in op het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs. Het is verheugd over de uitkomsten van twee recente OESO-studies, waaruit blijkt dat Nederland het relatief goed doet. Uit het PISA-rapport van december 2013 blijkt dat de absolute scores ongeveer gelijk zijn gebleven ten opzichte van PISA 2009, maar dat de relatieve positie van Nederland ten opzichte van andere landen is verbeterd. Verder behoort Nederland tot de top 10 van 'allrounders': leerlingen die goed scoren op wiskunde, leesvaardigheid en natuurwetenschappen. Ook het in oktober 2013 gepubliceerde PIAAC-rapport laat zien dat Nederland zeer goed scoort.

4.4.2. **Beleid gericht op het bereiken van de doelen**

Nederland voert beleid gericht op het vergroten van de kennis en kunde van leraren, het versterken van kernvakken, intensivering van onderwijstijd, kennis en vakmanschap, ruimte voor excellente leerlingen en studenten, verbetering van de studiekeuze en transparantie van onderwijsprestaties. Met deze doelen voor ogen is op 19 september 2013 het Nationaal Onderwijsakkoord²⁵ gesloten. Hierin heeft het kabinet met de sociale partners afspraken gemaakt over onder andere betere samenwerking tussen onderwijssectoren en het aantrekkelijker maken van het beroep van leraar.

Nederland investeert extra in het onderwijs. In 2013 is een bedrag van 650 miljoen euro toegevoegd aan de lumpsum van de scholen. Voor 2015 en verder gaat het om 600 miljoen euro voor onderwijs en onderzoek. De extra gelden zijn onder andere bedoeld voor meer en betere handen in de klas, het voorkomen van zittenblijven, passend onderwijs, en praktijk en techniek in het middelbaar beroepsonderwijs²⁶. De maatregelen zijn additioneel ten opzichte van het Nationaal Onderwijsakkoord.

Aandeel hoger opgeleiden, verbreding van toegankelijkheid en kwaliteit

Het aandeel hoger opgeleiden onder 30-34-jarigen is sinds 2000 gestegen van 26,5 naar 42,3 procent in 2012. De toename is bereikt door autonome groei en door het sneller en daadwerkelijk afstuderen bij studenten te bevorderen. Voorbeelden ten behoeve van dit laatste punt zijn betere hulp

bij de studiekeuze en het formuleren van nadere vooropleidingseisen voor mbo-ers die door willen stromen naar het hbo. Ook selectie bij een aantal bachelor- of masteropleidingen (met een numerus fixus of een specifiek onderwijsconcept) kan bijdragen aan het sneller afstuderen van studenten. Met alle bekostigde hogescholen en universiteiten zijn prestatieafspraken gemaakt over de verbetering van kwaliteit en studiesucces, de bevordering van profilering en zwaartepuntvorming en de versterking van valorisatie. Aan de prestatieafspraken en realisatie van de prestaties is prestatie-bekostiging verbonden, op basis van een experiment.

Zoals aangegeven in het Nationaal Hervormingsprogramma 2013 is het kabinet voornemens een sociaal leenstelsel in te voeren voor nieuwe studenten vanaf het studiejaar 2015/16. Op 11 december 2013 heeft de minister van OCW met de Tweede Kamer afgesproken om het voorstel tot de wetwijziging aan te houden en de Tweede Kamer voor de zomer te informeren over een nieuw voorstel tot invoering van het sociaal leenstelsel. Dit voorstel zal ingebed zijn in een integrale visie op het hoger onderwijs. Ook de ov-kaart voor studenten zal daarbij betrokken worden.

In 2013 is voor het hoger onderwijs het actieplan "Make it in the Netherlands"²⁷ opgesteld door overheid, onderwijs en bedrijfsleven. In dit actieplan staan maatregelen gericht op het werven, binden en integreren van buitenlandse studenten, met name in sectoren met een grote vraag naar personeel, zoals in enkele technieksectoren. Voor de zomer van 2014 zal een meerjarenvisie aan de Tweede Kamer worden gestuurd over internationalisering in het middelbaar beroepsonderwijs, hoger beroeps-onderwijs en wetenschappelijk onderwijs.

Voortijdig schoolverlaters

Sinds 2005 werkt Nederland intensief aan de reductie van het aantal voortijdig schoolverlaters. Gekozen is voor een integrale resultaatgerichte aanpak op regionaal niveau. De Nederlandse aanpak om schooluitval te verminderen is primair gericht op preventie en op de leeftijdsgroep van 12-23 jaar: voorkomen dat een jongere het onderwijs verlaat zonder een startkwalificatie. De aanpak met prestatieafspraken, sturen op cijfers en een actief verzuimbeleid heeft effect. Deze aanpak leidt uiteindelijk ook tot een forse daling van het aantal 18-24 jarigen dat niet meer school zit en daarmee niet over een startkwalificatie zal beschikken.

²⁵ Kamerstukken 2013-2014, 33 750 VIII, nr. 8, bijlage 252747.

²⁶ Kamerstukken 2013-2014, 33 750 VIII, nr. 95.

²⁷ Kamerstukken 2013-2014, 22 452, nr. 35, bijlage 270016.

In 2014 wordt het huidige beleid gecontinueerd en wordt extra ingezet op de volgende punten:

1. Voor schooljaar 2014-2015 wordt 2 miljoen euro extra geïnvesteerd in de begeleiding van (dreigende) uitvallers van 18 en 19 jaar.
2. Met de pilot 'Voortijdige schoolverlaters en de arbeidsmarkt' worden jongeren gevolgd die in 2011-2012 zonder startkwalificatie zijn vertrokken uit het onderwijs. Onderzocht wordt waar ze terecht zijn gekomen; terug in het onderwijs, wellicht aan het werk of geen van beide. Indien deze voortijdig schoolverlaters aan het werk zijn, worden in enkele regio's hun werkgevers benaderd met de vraag of de jongere minimaal een dag per week naar school terug kan zodat alsnog een startkwalificatie kan worden behaald.

Middelbaar beroepsonderwijs

Met het actieplan *Focus op Vakmanschap 2011-2015*²⁸ is voor het middelbaar beroepsonderwijs een nieuw fundament gelegd om de kwaliteit in deze onderwijssector te verhogen. De uitvoering van dit plan is in volle gang. Eind 2013 is de basis gelegd voor kwaliteitsafspraken met mbo-instellingen op de thema's professionalisering, studiesucces, voortijdige schoolverlaters en beroepspraktijkvorming. Deze afspraken hebben het realiseren van kwalitatief goed en uitdagend onderwijs als doel. Er is hiervoor 250 miljoen euro beschikbaar, op voorwaarde dat de afspraken uit het Nationaal Onderwijsakkoord door het veld en de sociale partners uitgewerkt en vastgelegd worden. Inmiddels zijn de in 2013 aangekondigde maatregelen van kracht geworden met betrekking tot het faciliteren van leerwerkplekken en de totstandkoming van kwalificatiedossiers²⁹. De herstructurering van kwalificatiedossiers kan bijdragen aan beter gestructureerde curricula.

De fiscale compensatie die werkgevers ontvingen voor verschaffing van leerwerkplekken is per 1 januari 2014 vervangen door een beter ingerichte subsidieregeling. De wettelijke taken van de huidige 17 sectorale Kenniscentra Beroepsonderwijs Bedrijfsleven worden grotendeels over-

²⁸ Kamerstukken 2013-2014, 31 524, nr. 88.

²⁹ In kwalificatiedossiers staat beschreven welke vaardigheden mbo-studenten aan het eind van hun opleiding zouden moeten hebben. Vertegenwoordigers van werkgevers, werknemers en het onderwijs bepalen voor beroepen op mbo-niveau, wat het beroep inhoudt, wat de kerntaken en werkprocessen zijn en wat iemand moet kunnen om het beroep uit te oefenen als beginnend beroepsbeoefenaar. De minister van OCW stelt de kwalificatiedossiers vast. De kwalificatie-eisen om het mbo-diploma te behalen, staan hiermee dus landelijk vast.

geheveld naar de Stichting Beroepsonderwijs – Bedrijfsleven. Deze stichting zal worden belast met de totstandkoming van kwalificatiedossiers en de erkenning van leerbedrijven. Verdere stappen zijn ook gezet in relatie tot de Europese alliantie voor leerwerkplekken en onder het Techniepact³⁰. Eén van de maatregelen betreft een investeringsfonds waarin de rijksoverheid 100 miljoen euro investeert en werkgevers en de regio's samen ten minste 200 miljoen euro investeren in publiek-private onderwijspartnerschappen binnen de verschillende regio's.

4.5. Armoede en bestrijding sociale uitsluiting

Nederland heeft ten opzichte van andere EU-lidstaten een relatief goede positie als het gaat om het aantal mensen met risico op armoede en sociale uitsluiting. Toch zijn er ook in Nederland zorgen over de armoede. Met name de stijgende armoede onder kinderen vraagt extra aandacht.

Nederland is in 2012, samen met Tsjechië, de lidstaat waar het risico op armoede en sociale uitsluiting het kleinst is. Volgens de nationale armoede-definitie nam de kans op armoede in 2012 nog toe, maar het Sociaal en Cultureel Planbureau en het CBS verwachten dat deze groei vanaf 2013 afvlakt (Armoedesignalement 2013). Op Slovenië en Tsjechië na heeft Nederland binnen de EU het kleinste netto inkomensverschil tussen de rijkste 20 procent en de armste 20 procent van de bevolking; in 2012 is dit 3,6 maal (het EU-gemiddelde ligt op 5,1 maal). Samen met Letland, Duitsland, Litouwen en Roemenië behoort Nederland tot de vijf landen met de grootste daling van de inkomensongelijkheid tussen 2008 en 2012 (-10 procent).

4.5.1. Nationaal doel voor de Europa 2020-strategie

Het kabinet heeft zich ten doel gesteld het aantal personen (0 t/m 64 jaar) in een huishouden met een lage werkintensiteit (*jobless household*) te verminderen met 100 duizend personen in 2020³¹. Op basis van de indicator die wordt gebruikt bij de EU 2020-armoededoelstelling lijkt de situatie te

³⁰ Het Techniepact is op 13 mei 2013 gesloten door publieke en private onderwijsinstellingen, werkgevers, werknemers, topsectoren, studenten, Rijksoverheid en regionale overheden. Deze partijen sluiten het Techniepact om de komende jaren samen concrete en afrekenbare acties uit te voeren om het aantal technici te vergroten en de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt te verbeteren. Het Techniepact richt zich op basisonderwijs, voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs en hoger onderwijs en de arbeidsmarkt voor technici. Zie ook <http://www.techniepact.nl/over>.

³¹ Resultaten uit meetjaren 2008 – 2018. De leeftijd in de nationale definitie gaat uit van 0-64 jaar. Op Europees niveau gaat deze uit van 0-59 jaar.

stabiliseren. In 2012 is het percentage inwoners in een huishouden met een lage werkintensiteit (volgens de Europese definitie) gelijk gebleven; net als in 2011 is het 8,7 procent³². Volgens de nationale doelstelling daarentegen (die uitgaat van personen t/m 64 in plaats van t/m 59 jaar) is een lichte daling te zien tussen de jaren 2011 en 2012. Deze daling is met name te danken aan het feit dat mensen langer doorwerken; de afname is het grootst bij de groep 60-64 jarigen.

Tabel 5 : Personen in een huishouden met lage werkintensiteit

	2008	2009	2010	2011	2012
Personen in een huishouden met een lage werkintensiteit in NL (0-64 jaar), x 1000	1.613	1.641	1.595	1.678	1.635

4.5.2. Beleid gericht op het bereiken van de doelen

Het kabinet is van mening dat werk de beste weg uit armoede is. Daarbij geldt het credo dat werken moet lonen. Daarom worden maatregelen genomen die de armoedeval verkleinen, zoals de aanpassingen in de heffingskortingen. Deze worden deze kabinetsperiode stapsgewijs voor lage inkomens aanzienlijk verhoogd. Door de heffingskortingen af te bouwen met het inkomen wordt van hogere inkomens juist een extra bijdrage gevraagd. Zoals in paragraaf 2.1. staat beschreven is er sprake van voorzichtig economisch herstel, maar werkt dit nog niet door in een afnemende werkloosheid. Ook voor de armoededoelstelling is het van belang dat het kabinet diverse maatregelen implementeert om meer mensen actief bij de samenleving te betrekken, gericht op bevordering van de toegankelijkheid van de arbeidsmarkt en ter verzekering van een adequaat minimum-inkomen (zoals beschreven in het NHP 2013), alsmede ten behoeve van de toegankelijkheid van goede hulpverlening, ook voor risicogroepen. Het beleid ter bevordering van arbeidsparticipatie, zoals beschreven in paragraaf 3.2.2., zal bijdragen aan de reductie van het aantal huishoudens waar per volwassene minder dan acht uur per week wordt gewerkt. Zoals beschreven in paragraaf 3.4.2. verwacht het kabinet dat ten gevolge van de afspraken uit het Sociaal Akkoord werknemers met kleine en tijdelijke banen sneller in aanmerking zullen komen voor een vaste aanstelling Dit zal een positieve bijdrage leveren aan de armoededoelstelling. In de Nationale Sociale Rapportage (NSR) wordt, aan de hand van de drie pijlers uit de EU *Active*

³² Volgens de gegevens van Eurostat, waardoor bijvoorbeeld ook studenten zijn meegeteld.

Inclusion Strategy, een breder beeld geschetst van de armoedebestrijding.

In 2012 gold voor 11,8 procent (391 duizend) van alle kinderen dat zij in een huishouden met een laag inkomen leefden. In vergelijking met het begin van deze eeuw is dit weliswaar laag te noemen (toen lag het aantal op bijna 490 duizend kinderen) maar het zijn 47 duizend kinderen meer dan in 2011. Met name door de financiële positie van eenoudergezinnen te verbeteren, kan armoede onder kinderen aangepakt worden. Voor deze groep wordt werken vanuit een uitkering lonend gemaakt door de Hervorming kindregelingen. Bovendien heeft het kabinet extra geld beschikbaar gesteld ter bestrijding van armoede en schulden; waarbij niet alleen speciale aandacht is gevraagd voor kinderen uit arme gezinnen, maar ook voor arme werknemers en ouderen met een klein pensioen. Het armoede- en schuldenbeleid is daartoe in 2013 met 20 miljoen euro geïntensiveerd. In 2014 gaat het om 80 miljoen euro en vanaf 2015 structureel om 100 miljoen euro. Het grootste deel van deze middelen komt beschikbaar voor gemeenten. Gemeenten staan het dichtst bij de burger en zijn het beste in staat om de lokale problematiek te overzien en hierop passende maatregelen te treffen. Vanuit deze breed gedeelde visie zijn ook de decentralisaties op het gebied van zorg, jeugd en werk opgestart. Uit de extra armoedemiddelen kunnen gemeenten onder andere aanvullende inkomensondersteuning in de vorm van bijzondere bijstand (voor noodzakelijke kosten die men zelf niet kan dragen) verlenen. Hiermee kunnen de meest kwetsbaren geholpen worden. De staatssecretaris van SZW heeft gemeenten opgeroepen om bij de inzet van de middelen speciale aandacht te besteden aan de participatie van kinderen uit arme gezinnen, bij voorkeur via een integrale aanpak. Ook is specifiek aandacht gevraagd voor preventie van schulden³³. Om gemeenten hier zo goed mogelijk toe in staat te stellen zal het kabinet zelf meer inzetten op integraal werken, goede voorbeelden verspreiden en kennisdeling en samenwerking stimuleren. Het stimuleren van de samenwerking tussen het bedrijfsleven en de voedselbanken is een voorbeeld van de gezamenlijke inspanning van de staatssecretarissen van EZ en SZW. Lokale goede voorbeelden zijn te vinden op de websites www.effectiefarmoedebeleid.nl en www.effectieverschuldhulp.nl. Een deel van de intensivering van het armoedebeleid wordt ingezet ten behoeve van de Sportimpuls en het Jeugdsportfonds. Om ook andere lokale organisaties, die zich inzetten voor de maatschappelijke participatie van arme kinderen, een goede partner te laten zijn voor gemeenten, zullen voor een aantal van deze organisaties middelen beschikbaar gesteld worden.

³³ In de Nationale Sociale Rapportage 2014 wordt dieper ingegaan op deze prioriteiten in het beleid.

5. Structuurfondsen en de Europa 2020-strategie

Een effectieve inzet van Europese structuur- en investeringsfondsen (ESI-fondsen) ondersteunt de realisatie van Nederlandse beleidsdoelen, mede in relatie tot de Europa 2020-strategie. Vier ESI-fondsen dragen bij aan de Europese doelen op het gebied van werkgelegenheid, onderzoek en innovatie, duurzame energie en klimaat en sociale inclusie. Het gaat om het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), het Europees Sociaal Fonds (ESF), het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) en het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV). In de periode 2014-2020 is voor Nederland voor de zeven nationale en regionale operationele programma's van deze fondsen circa 2 miljard euro aan Europese middelen beschikbaar³⁴.

De programma's focussen zich, onder andere vanwege een relatief gering en afgenomen budget, op een beperkt aantal thematische doelen. Deze thematische doelen zijn gerelateerd aan de uitdagingen van Europa, waardoor de bijdrage aan de Europa 2020-strategie geborgd is. Innovatie, arbeidsparticipatie en sociale inclusie, en het realiseren van een milieuvriendelijke, hulpbronefficiënte economie zijn overkoepelende financieringsprioriteiten. Daarnaast werken de fondsen door middel van de Partnerschapsovereenkomst actief aan het bevorderen van synergie en samenhang tussen de programma's.

Het EFRO zal in samenspraak tussen Rijk en regio met name worden ingezet op de thematische doelstellingen innovatie en koolstofarme economie. Hierbij is het midden- en kleinbedrijf (mkb) een belangrijke doelgroep. Met de inzet op innovatie dragen de vier regionale operationele programma's bij aan het nationaal beleid voor de topsectoren en een verbeterd innovatieklimaat. De programma's richten zich op een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt (met name op het gebied van technisch personeel), het stimuleren van toepassingskennis, een betere en innovatiegerichte samenwerking tussen bedrijven, kennisinstellingen en overheden en valorisatie. Daarnaast zet het EFRO in op verhoging van de energie-efficiëntie en het stimuleren van onderzoek en innovatie op het gebied van

CO₂-arme technologieën en het stimuleren van innovatieve toepassingen van nieuwe producten, concepten of diensten.

De nieuwe programma's op het gebied van Europese Territoriale Samenwerking worden in belangrijke mate op dezelfde thematische doelstellingen ingezet, zodat deze niet alleen bijdragen aan de Europa 2020-strategie, maar ook maximale synergie hebben met nationale instrumenten. Naast innovatie en koolstofarme economie wordt ingezet op het bevorderen van een efficiënt gebruik van hulpbronnen, aanpassing aan klimaatverandering, het bevorderen van de (grensoverschrijdende) werkgelegenheid, en versterking van het concurrentievermogen van het mkb.

Het ESF draagt bij aan verhoging van de participatie door enerzijds onbenut arbeidspotentieel in het arbeidsproces op te nemen via actieve re-integratie en anderzijds voortijdige uitval te voorkomen en langer doorwerken te stimuleren. Voor leerlingen in het speciaal en praktijkonderwijs die geen startkwalificatie kunnen halen is het mogelijk ESF-middelen in te zetten voor arbeidstoeleiding of plaatsing op werk. Met inzet op actieve inclusie wordt tegelijk een bijdrage geleverd aan de armoededoelstelling. Tot slot wordt, in samenwerking met het operationele programma EFRO 2014-2020 West-Nederland, via zogeheten Geïntegreerde Territoriale Investerings gewerkt aan het verbeteren van de toegang tot werkgelegenheid in de vier grootste steden van Nederland.

Nederland wil met het ELFPO bijdragen aan een concurrerende, innovatieve, duurzame en toekomstbestendige agrarische sector. Het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) richt zich daarom op het versterken van innovatie, verduurzaming en concurrentiekracht, inclusief extra steun voor jonge boeren. Daartoe worden onder andere kennisoverdracht en samenwerkingsverbanden ondersteund, een garantstelling voor de marktintroductie van risicovolle innovaties ingevoerd en een brede weersverzekering ingezet en wordt geïnvesteerd in modernisering en verduurzaming van agrarische ondernemingen en landbouwstructuurversterking. POP3 draagt vooral ook bij aan een concurrerende, innovatieve, duurzame en toekomstbestendige agrarische sector door de inzet op thema's zoals natuur, water, klimaat, energie, milieu, dierenwelzijn, en ruimtelijke ordening. POP3 draagt zo bij aan de Europese doelstellingen van de Vogel- en Habitatrichtlijnen, de Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn water.

³⁴ Het beschikbare budget voor EFMZV is nog niet bekend.

De Partnerschapsovereenkomst en de operationele programma's voor EFRO, ESF, en ELFPO voor de periode 2014-2020 worden volgens de huidige planning het eerste kwartaal van 2014 ingediend bij de Europese Commissie. Het operationele programma van EFMZV volgt naar verwachting later vanwege de opgelopen vertraging in de aanname van de EFMZV-verordening door de Raad en het Europees Parlement.

6. Betrokkenheid belanghebbenden

De realisatie van de Europa 2020-strategie en de invulling van de landen-specifieke aanbevelingen, waarover beide in dit Nationaal Hervormingsprogramma wordt gerapporteerd, wordt niet alleen bewerkstelligd door de centrale overheid. Ook sociale partners, decentrale overheden en non-gouvernementele organisaties spelen een belangrijke rol, zowel in de vormgeving als uitvoering van beleid. Zij zijn dan ook, zoals gebruikelijk, vroegtijdig geconsulteerd bij het opstellen van dit Nationaal Hervormingsprogramma. De inhoud en aanbidding van deze rapportage blijft echter de verantwoordelijkheid van het kabinet.

Alvorens dit NHP werd opgesteld, heeft een startbijeenkomst plaatsgevonden waarbij departementen, sociale partners en decentrale overheden over de thema's uit het NHP hebben gesproken. In navolging daarvan hebben decentrale overheden begin februari hun inzet voor het NHP aangeboden en zijn zij ook later, via de VNG en de G32, in het proces geconsulteerd. Ook heeft er een dialoog plaatsgevonden met de Stichting van de Arbeid, waarin zowel werknemers- als werkgeversorganisaties zitting hebben. Tot slot zijn op een aantal specifieke terreinen betrokken partners geconsulteerd. Op het terrein van armoede en sociale uitsluiting gaat het om het Europees Anti Armoede Netwerk Nederland (EAPN) en de Sociale Alliantie (een samenwerkingsverband van circa 60 organisaties die zich inzetten tegen armoede en sociale uitsluiting), maar ook is er gesproken met de Vereniging van Samenwerkende Universiteiten (VSNU) en NWO op het vlak van de Europese Onderzoeksruimte.

Het kabinet hecht grote waarde aan een breed draagvlak voor de Nederlandse positie in het Europees Semester. Het informeert en debatteert op reguliere basis met de Tweede Kamer over de verschillende fases en stappen binnen het Europees Semester. Na het uitkomen van de meest recente landenspecifieke aanbevelingen eind mei 2013, is de Tweede Kamer geïnformeerd over de kabinetsappreciatie van de gedane aanbevelingen. In navolging van de publicatie van de *Annual Growth Survey* en het *Alert Mechanism Report* in november 2013, waarmee het Europees Semester 2014 van start is gegaan, is de Tweede Kamer eveneens geïnformeerd over de kabinetsvisie op deze analyses. De Tweede Kamer heeft voorafgaand aan diverse Raden over deze documenten kunnen debatteren.

Dit Nationaal Hervormingsprogramma is voor verzending aan de Europese Commissie ook voorgelegd aan de Tweede Kamer. Daarmee is de ruimte geboden om eerst op nationaal niveau te debatteren over de besproken maatregelen en hervormingen. Het is gebruikelijk dat er een debat wordt georganiseerd tussen de minister van Economische Zaken en de Tweede Kamer over het NHP. Vorig jaar is het Nationaal Hervormingsprogramma, tezamen met het Stabiliteitsprogramma, ook voor het eerst in de Eerste Kamer besproken met de ministers van Economische Zaken en Financiën.

Evenals voorgaande jaren zal de Tweede kamer worden geïnformeerd over de landenspecifieke aanbevelingen die de Commissie in het kader van het Europees Semester 2014 zal voorstellen voor Nederland. Het is gebruikelijk dat er ook gedebatteerd wordt over de Nederlandse inzet met betrekking tot deze aanbevelingen in de Algemene Overleggen voorafgaand aan de Raden waarin de aanbevelingen besproken worden, te weten de Werkgelegenheidsraad en de Raad Economische en Financiële Zaken, en in voorbereiding op de Europese Raad van 26 en 27 juni 2014.

Bijlagen

Tabel 1: Beschrijving van kwalitatieve kenmerken van maatregelen gericht op de landenspecifieke aanbevelingen

			Informatie over voorgenomen en ingevoerde maatregelen								Verwachte effecten
Landenspecifieke aanbeveling (nummer)	LSA-deelcategorie	Nummer en maatregel	Beschrijving van de belangrijkste maatregelen en de wijze waarop deze relateren aan landenspecifieke aanbevelingen					Europa-2020 doelstellingen	Uitdagingen/risico's	Begrotings-effecten	Kwalitatieve effecten
			Belangrijkste doelstellingen en relevantie voor de LSA	Beschrijving van de maatregel	Wettelijke verankering	Tijdspad van geboekte voortgang tijdens de laatste 12 maanden	Tijdspad van nog te nemen stappen	Verwachte bijdrage aan de Europa-2020 doelstellingen	Specifieke risico's met betrekking tot implementatie van de maatregel	Algehele en jaarlijkse gevolgen voor overheidsinkomsten en uitgaven (in mln euro) en bijdrage van EU-fondsen (fonds en omvang) (fonds en omvang)	Kwalitatieve beschrijving van de verwachte effecten en het bijhorende tijdspad
LSA 1 Overheidsfinanciën	a) Het buitensporig tekort tegen 2014 op duurzame wijze corrigeren.	1) Pakket van zes miljard euro.	Het reduceren van het begrotingstekort.	Een additioneel pakket van consolidatiemaatregelen dat vanaf 2014 het saldo structureel met zes miljard euro verbetert (1% bbp).	Begrotingswet.	Begrotingsjaar begint op 1 januari 2014.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Een verbetering van het EMU-saldo met zes miljard euro.	Naar verwachting komt het EMU-saldo voor 2014 uit op -2,9%, waarmee het buitensporig tekort wordt beëindigd. Daarnaast zal het tekort over 2013 naar verwachting ook onder de 3% uitkomen door meevallende economische groei.
	b) Uitgaven die van rechtstreeks belang voor de groei zijn ontzien.	Investeren in onderwijs en innovatie.	Economische groei op lange termijn bevorderen.	Ondanks de consolidatiemaatregelen wordt jaarlijks additioneel 600 miljoen euro (0,1% bbp) vrijgemaakt voor onderwijskwaliteit en innovatie	Begrotingswet.	Begrotingsjaar begint op 1 januari 2014.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Deze maatregel kost jaarlijks 600 miljoen euro, maar is al opgenomen in het pakket van zes miljard euro.	Deze intensivering moet bijdragen aan een hoog opleidingsniveau van de bevolking en een innovatieve economie.

	c) Struc- turele aanpass- ingen om de MTD in 2015 te bereiken.	Pakket van zes miljard en andere akkoorden.	Overheidsfinanciën op middellange termijn versterken.	Vanaf het regeerakkoord uit 2010 zijn er op meerdere momenten (additionele) consolidatiemaat- regelen genomen om het saldo te verbeteren met in totaal 51 miljard euro (of ca 8% bbp).	Begrotingswet.	Het EMU-saldo gaat volgens de huidige inschat- tingen verbeteren van -4,1% in 2012 naar -2,9% bbp in 2013.	Naar verwachting komt het structureel saldo in 2015 uit op -0,8% in de buurt van de MTD.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Totale consolidatie tussen 2012 en 2017 bedraagt 51 miljard euro, oftewel een saldoverbetering van ca 8% bbp.	Deze maatregelen dragen bij aan de houdbaarheid van de overheidsschuld.
--	---	--	---	---	----------------	--	---	-------------------------	-------------------------	---	--

Landenspecifieke aanbeveling 2: Hervorming woningmarkt

<p>LSA 2 Woning- markt</p>	<p>a) Be- perking hoge schulden en gerela- teerde financiële risico's op de koop- woning- markt.</p>	<p>1) Koppeling recht op hypotheek- renteafrek aan ten minste annuïtair aflossen.</p>	<p>Aflossing van hypotheekschulden fiscaal stimuleren.</p>	<p>Koppeling van recht op hypotheekrente- afrek aan ten minste annuïtair aflossingsschema van nieuwe hypotheeken.</p>	<p>Wet herziening fiscale behandeling eigen woning.</p>	<p>Ingegaan vanaf 1 januari 2013.</p>	<p>Niet van toepassing.</p>	<p>Niet van toepassing.</p>	<p>Niet van toepassing.</p>	<p>Structurele opbrengst: €5,2 mrd. Deze op- brengst wordt echter pas over circa 30 jaar bereikt, omdat er dan nog uitsluitend leningen zijn die onder de nieuwe regelingen vallen. De op- brengst wordt (samen met op- brengst verlaging LTV) vanaf 2018 teruggesluisd in de vorm van een verlaging van het tarief van de tweede, derde en vierde schijf van de loon- en inkomens- belasting (€5,1 mrd).</p>	<p>Op de koopmarkt neemt het kabinet maatregelen om de hoge schulden en daaraan gekoppelde financiële risico's voor huishoudens en banken te beperken. Dit draagt bij aan beter werkende en meer evenwichtige woningmarkt met minder financiële risico's.</p>
		<p>2) Verlaging maximale afrekkentarieff.</p>	<p>Voor zowel nieuwe als bestaande gevallen wordt het maximale afrekkentarieff afgebouwd van 52% naar 38%.</p>	<p>Jaarlijkse lineaire afbouw van maxi- maal recht op hypotheekrente- afrek met 0,5 procentpunt tot maximaal 38%.</p>	<p>Wet maartegelen woningmarkt 2014 II.</p>	<p>Vanaf 1 januari 2014 is de eerste stap gezet van 52% naar 51,5%.</p>	<p>In 27 jaarlijkse stappen van een 0,5 procentpunt per jaar van 51,5% naar 38%.</p>	<p>Niet van toepassing.</p>	<p>Niet van toepassing.</p>	<p>Structurele opbrengst: €0,8 mrd (over circa 30 jaar). De budget- taire opbrengst wordt volledig teruggesluisd in de vorm van een verlenging van de loon- en inkomsten- belasting.</p>	

		3) Verlaging maximale Loan to Value ratio (LTV).	Afbouw LTV van 106% in 2012 tot 100% in 2018.	Jaarlijkse lineaire afbouw van maximale LTV van 106% tot 100%.	Wet Financieel toezicht (Besluit gedragtoezicht financiële ondernemingen).	Vanaf 2013 met 1 procentpunt per jaar. Vanaf 1 januari 2014 is de maximale LTV 104%.	In 4 jaarlijkse stappen van 1% naar een maximaal LTV van 100% in 2018. Bij robuust herstel op de woningmarkt mogelijke vervolgstappen van verlaging LTV.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Structurele opbrengst: €0,8 mrd (over circa 30 jaar). De budgettaire opbrengst wordt volledig teruggesluisd in de vorm van een verlenging van de loon- en inkomstenbelasting.	
		4) Verlaging kostengrens Nationale-Hypotheek Garantie (NHG).	De NHG wordt weer gericht op de woningen tot een gemiddelde prijs.	Afbouw kostengrens NHG tot €225.000 vanaf 1 juli 2016. Daarna een koppeling aan ontwikkeling van gemiddelde huizenprijs.	Niet van toepassing.	Op 1 juli 2013 is de kostengrens NHG verlaagd naar €290.000.	Per 1 juli 2014 wordt de kostengrens NHG verlaagd tot €265.000. Op 1 juli 2015 wordt deze verlaagd naar €245.000 en per 1 juli 2016 naar €225.000. Hierna koppeling aan ontwikkeling gemiddelde huizenprijs.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	
		5) Invoering eigen risico NHG voor geldgevers.	Een eigen risico voor verstrekkers draagt bij aan de juiste prikkels voor aanbieders tot prudente kredietverlening.	Bij nieuwe NHG-leningen geldt een eigen risico van 10% van het geborgde verlies van de geldgever.	Niet van toepassing.	Per 1 januari 2014.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	
b) Bevordering doorstroom koopwoningmarkt.	1) Verlaging overdrachtsbelasting.	Door verlaging transactiekosten doorstroming op huizenmarkt verbeteren.	Permanente verlaging van de overdrachtsbelasting van 6% naar 2%.	Wet van belastingen op rechtsverkeer.	Tijdelijke verlaging per 1 juli 2011, permanente verlaging per 1 juli 2012.	Geen verdere stappen voorzien.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Structurele uitgaven: €1,5mrd.	Het wordt financieel makkelijker gemaakt om door te stromen op de woningmarkt door transactiekosten te verlagen en belemmeringen weg te nemen (door beperking overdrachtsbelasting. Aftrekbaarheid rente restschulden, verhoging schenkingsrecht).	

		2) Rente op rest-schulden fiscaal aftrekbaar maken.	Verkleining van last restschuld als hindernis voor verhuizen.	Rente op restschuld is gedurende een periode van maximaal 10 jaar fiscaal aftrekbaar.	Wet op de Inkomensbelasting 2001.	De aftrek geldt voor restschulden die zijn ontstaan op of ná 29 oktober 2012 en vóór 31 december 2017.	Tijdelijke regeling.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Uitgaven lopen op van €10 mln in 2013 tot €50 mln in 2017.	
		3) Rest-schulden meefinancieren onder NHG.	Verkleining van last restschuld als hindernis voor verhuizen.	Restschuld kunnen onder strikte voorwaarden worden meefinancierd in een nieuwe hypotheek met NHG.	Niet van toepassing.	Vanaf 1 januari 2014.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	
		4) Verhoging grens belasting-vrije schenking bij bestedingen voor eigen woning.	Aflossen van hypotheek op de eigen woning of kopen van met minder schuld gefinancierde woning.	De grens voor belastingvrije schenkingen wordt verhoogd naar €100.000 voor bestedingen aan eigen woning (incl. aflossen restschuld). Ook vervalt beperking van ouder aan kind.	Successiewet.	Vanaf 1 oktober 2013 tot 1 januari 2015.	Tijdelijke regeling tot 1 januari 2015.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Uitgaven: €20 miljoen in 2013 en €80 miljoen 2014.	

	c) Verbetering werking en allocatie sociale huur-sector.	1) Huur sociale sector meer in lijn brengen met het inkomens.	Inkomensafhankelijke huurverhoging waardoor mensen met hogere inkomens worden gestimuleerd door te stromen naar private markt.	Verhuurders mogen de huren boveninflatoir verhogen, afhankelijk van het inkomen met 1,5%, 2,0% en 4,0%. Een gedeelte van de extra huuropbrengsten wordt afgeroomd via een verhuurderheffing.	Burgerlijk Wetboek, Uitvoeringswet huurprijzen woonruimte, Wet maatregelen woningmarkt 2014 II.	Per 1 juli 2013.	De verhuurderheffing wordt na 2 jaar geëvalueerd.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	De opbrengt van de verhuurderheffing zal oplopen tot €1,7 mrd in 2017. Vanwege de mogelijke extra huurstijging van 1,5% boven inflatie voor de doelgroep is extra budget voor huurtoeslag beschikbaar gesteld oplopen tot € 420 mln in 2017.	Door huren meer te baseren op de aantrekkelijkheid van de woning en de draagkracht van de huurder nemen de prikkels voor een goede match tussen huurder en woning (in de private of sociale sector) toe.
		2) Baseren van maximale huurprijs meer op de aantrekkelijkheid van de woning.	Door de huurprijs te koppelen aan de aantrekkelijkheid van de woning worden meer gebaseerd op prijsmechanisme van de private sector. Dit leidt tot realistischer huurprijzen en prikkels voor hogere inkomens om door te stromen naar de private huurmarkt.	Het woningwaarderingsstelsel voor de vaststelling van de maximale huurprijs wordt vereenvoudigd en voor 25% gebaseerd op de aantrekkelijkheid van de woning (WOZ-waarde). Lage inkomens worden gecompenseerd via hogere huurtoeslag.	Uitvoeringswet huurprijzen woonruimte.	Niet van toepassing.	Streefdatum is 1 juli 2014.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	

	d) Bevorderen werking van de private huursector.	1) Splitsing DEAB en niet-DEAB-activiteit van woningcorporaties.	Door plaatsing van de niet-DAEB-activiteiten van corporaties in een administratief gescheiden deel dat onder marktconforme voorwaarden moet opereert wordt een meer level playing field gecreëerd in het middenhuursegment.	Er is wetgeving in voorbereiding die corporaties verplicht om DAEB- en niet-DAEB-activiteiten te splitsen. Niet-DAEB activiteiten moeten tegen marktvoorwaarden gefinancierd worden. Bij administratieve scheiding komt de corporatie onder een zwaarder toezichtregime te staan en zullen toegestane niet-DAEB activiteiten beperkter zijn.	Herzieningswet toegelaten instellingen volkshuisvesting + novelle.	Niet van toepassing.	Wetgeving is in voorbereiding. Het streven is om de nieuwe Woningwet op 1 januari 2015 in werking te laten treden.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Door plaatsing van de niet-DAEB-activiteiten van corporaties in een administratief gescheiden deel dat onder marktconforme voorwaarden moet opereert wordt een meer level playing field gecreëerd in het middenhuursegment.
		2) Versoepeling verkoopregels woningcorporaties.	Door versoepeling van regelgeving wordt meer ruimte gecreëerd om woningen via verkoop aan derden beschikbaar te stellen op de private woningmarkt.	Het wordt eenvoudiger voor woningcorporaties om complexgewijs woningen te verkopen aan derden. Het gaat specifiek om geliberaliseerde en mogelijk te liberaliseren huurwoningen.	Circulaire verkoop corporatiewoningen (MG 2013-02), onderdeel van het Besluit beheer sociale huursector (BBSH).	Niet van toepassing.	Per 1 oktober 2013.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	

Landenspecifieke aanbeveling 3: Opvangen vergrijzing

<p>LSA 3 Opvangen vergrijzing</p>	<p>a) Aan- passing tweede- pijler- pensioe- nen.</p>	<p>1) Aanpassing regelgeving tweede- pijlerpen- sioen, in lijn met eerdere aanpassing eerstepijler- pensioen.</p>	<p>Hervorming van tweedepijlerpen- sioen ten behoeve van gebalanceerde intra- en intergenerationale kosten- en risicodeling.</p>	<p>Na aanpassing van leeftijdsgrens van het eerstepijlerpen- sioen (AOW-pensi- oen) naar 67, een gelijklopende aanpassing van de pensioenrichtleeft- tijd van het tweedepijler- pensioen naar 67.</p>	<p>Goedkeuringswet verhoging AOW-leeftijd.</p>	<p>Wet is op 27 juli 2012 aan de Tweede Kamer gestuurd, en 15 november 2012 aanvaard.</p>	<p>Treedt in werking per 1 januari 2014.</p>	<p>Het is voorzien dat de verhoging van de leeftijdsgrens van het tweede- pijlerpensioen een positief effect heeft op de arbeids- participatiegraad.</p>	<p>Niet van toepassing.</p>	<p>Niet van toepassing.</p>	<p>Niet van toepassing.</p>
		<p>2) Verlaging van het fiscaal gefacili- teerde opbouw- percentage van het tweede- pijler- pensioen.</p>	<p>Beperking van het fiscaal gefacili- teerde opbouw- percentage beperkt de toekomstige overheidsuitgaven en is in lijn met de eerdere verhoging van de AOW- pensioenleeftijd.</p>	<p>Het maximaal fiscaal gefaciliteerd opbouwpercentage van het tweedepij- lerpensioen wordt in 2014 verlaagd van 2,25% naar 2,15% en in 2015 naar 1,875%.</p>	<p>Wet verlaging maximumop- bouw- en premiepercentages pensioen en maximering pensioengevend inkomen.</p> <p>Wijziging van de Wet verlaging maximumop- bouw- en premierpercen- tages pensioen en maximering pensioengevend inkomen en het Belastingplan 2014.</p>	<p>Wetsvoorstel is op 15 april 2013 naar de Tweede Kamer verstuurd en in de eerste helft van 2013 in de Tweede Kamer behandeld.</p> <p>De novelle naar aanleiding van het Pensioenakkoord werd op 20 januari 2014 ingediend.</p>	<p>Vanaf 1 januari 2014 verlaging van 2,25% naar 2,15%. In 2015 verdere verlaging naar 1,875%.</p>	<p>Niet van toepassing.</p>	<p>Pensioenfondsen hebben tot 2015 om hun regelingen en processen aan te passen aan de nieuwe fiscale kaders.</p>	<p>De verlaging van het fiscaal gefaciliteerde opbouwpercentage van het tweede- pijlerpensioen beperkt de lasten voor de overheid en draagt daarmee bij aan de houdbaarheid van de overheids- financiën.</p>	
		<p>3) Het modernise- ren van het financieel toetsings- kader (FTK).</p>	<p>Door aanpassing van het FTK wordt een betere balans gevonden tussen intra- en intergene- rationele kosten- en risicodeling.</p>	<p>Aanpassing van het FTK op onder andere het terrein van indexerings- regels en verdeling van financiële risico's en schokken.</p>	<p>Naam van (toekomstige) wet waarin dit beslag moet krijgen is nog niet bekend.</p>	<p>Wetgevingstraject wordt op dit moment ambtelijk voorbereid.</p>	<p>Het is voorzien dat de wet in de loop van 2014 wordt aangenomen.</p>	<p>Niet van toepassing.</p>	<p>Niet van toepassing.</p>	<p>Nog niet bekend.</p>	

	b) Beleids- onder- steu- nende maat- regelen nemen gericht op verhoging van inzet- baarheid van oudere werk- nemers in aan- vulling op verhoging van de pensioen- leeftijd.	1) Een pakket aan financiële en fiscale maat- regelen gericht op stimulering arbeids- deelname oudere werk- nemers.	Door oudere werknemers te stimuleren actief te blijven op de arbeidsmarkt wordt de effectieve pensioenleeftijd verhoogd.	Continueren van mobiliteitsbonus (reductie sociale lasten voor werkgevers tot maximaal €7000,-). Doorwerken na pensioengerech- tigde leeftijd vergemakkelijken. Zie ook paragraaf 3.3.2.	Wet financiering sociale verzeke- ringen. Wordt op dit moment ambtelijk voorbereid.	Mobiliteitsbonus is in 2013 ingevoerd. Wordt op dit moment ambtelijk voorbereid.	Nog niet bekend.	Het is voorzien dat het pakket aan maatregelen een positief effect heeft op de arbeidsparti- cipatiedoelstelling onder de EU2020-strategie. De gemiddelde effectieve pensioenleeftijd is reeds omhoog gegaan naar 63,9 jaar.	Niet van toepassing.	In 2014 bedraagt het budgettaire beslag van de mobiliteitsbonus €0,3 mld.	Niet van toepassing.
		2) Vergroting van duurzame inzetbaar- heid van werk- nemers.	Door werkgevers en werknemers te stimuleren in te zetten op duur- zame inzetbaar- heid van de werknemer vergroot.	Organiseren van evenementen, seminars, conferenties, informatiecampag- nes en beschikbaar stellen van informatie.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Het is voorzien dat de activiteiten op dit terrein een bijdrage leveren aan de verhoging van de EU2020- doelstelling omtrent arbeidsparticipatie.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	

	c) hervorming van de langdurige gezondheidszorg.	Invoering van de Wet langdurige zorg (Wlz) en Jeugdwet, en aanpassingen van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo); en Zorgverzekeringswet (Zvw).	Meer op maat gesneden zorg, die dichterbij huis wordt geleverd en een oplopende schaal van zorg en ondersteuning, die begint bij de eigen omgeving, lokale ondersteuning door gemeenten en wijkverpleegkundigen, eindigend bij een publiek vangnet voor zware zorgvragen, moeten een structurele besparing opleveren.	Onderdelen van de extramurale zorg per 2015 onderbrengen in Wmo. Activiteiten met een curatief karakter overhevelen van de AWBZ naar de Zvw. De resterende intensieve zorg wordt vormgegeven in de Wlz en ook de huidige regelingen voor thuiszorg en financiële ondersteuning voor chronisch zieken en gehandicapten worden aangepast. (zie voor details paragraaf 3.3).	Wet langdurige zorg, Wet maatschappelijke ondersteuning, Jeugdwet en Besluit zorg aanspraken Zvw.	In 2013 aanpassingen in het persoonsgebondenbudget, het zwaarder meenemen van financieel vermogen bij het vaststellen van de eigen bijdrage voor intramurale zorg en overheveling van de geriatrische zorg naar de Zvw. De Jeugdwet is in 2014 aangenomen.	In de eerste helft van 2014 worden de voorstellen omtrent aanpassingen Wmo 2015, Wlz en Zvw aan het parlement voorgelegd. In 2015 invoering implementatie aanpassingen Wmo, Wlz, Zvw en de Jeugdzorg.	Niet van toepassing.	De samenwerking en afstemming met en tussen het Rijk, gemeenten, zorgverzekeraars en -aanbieders.	Het is beoogd dat op het totaal van €28,5 mld aan langdurige zorgkosten een structurele besparing van €3,5 mld wordt bewerkstelligd in de periode (2013-2017). Hiermee wordt de voorziene toename van €3,5 mld omgebogen en blijven de langdurige zorgkosten in deze periode gelijk.	De decentralisatie en hervormingen van de langdurige zorg moet leiden tot meer maatwerk en efficiëntie. Gegeven de geleidelijke invoering zijn de budgettaire effecten de komende jaren in toenemende mate zichtbaar. De maatregelen dragen daarmee bij aan een betere houdbaarheid van de overheidsfinanciën.
--	--	--	---	---	---	--	---	----------------------	---	--	--

Landenspecifieke aanbeveling 4: Verhoging arbeidsparticipatie en verbetering werking arbeidsmarkt

<p>LSA 4</p> <p>Verhoging arbeidsparticipatie en verbetering werking arbeidsmarkt</p>	<p>a) Maatregelen gericht op actievere deelname aan de arbeidsmarkt.</p>	<p>1) Invoeren van de Participatiewet en afspraken over baanbeschikbaarheid voor mensen met een beperking.</p>	<p>Door de decentralisatie van regelgeving in de Participatiewet worden deze maatregelen efficiënter uitgevoerd en is de verwachting dat re-integratie en actieve deelname op de arbeidsmarkt van de doelgroepen zal toenemen.</p>	<p>Wet Werk en Bijstand, Wet sociale werkvoorziening en deel van de Wajong incorporeren in nieuwe Participatiewet.</p>	<p>Invoeringswet Participatiewet.</p>	<p>De Tweede Kamer heeft in februari 2014 ingestemd met het voorliggende wetsvoorstel.</p>	<p>Wetsvoorstel ligt nu voor ter behandeling in de Eerste Kamer</p> <p>De doelstelling is de om de Participatiewet vanaf 1 januari 2015 in te voeren.</p>	<p>Het is voorzien dat de invoering van de Participatiewet een positieve bijdrage zal leveren aan de EU2020-doelstelling gericht op een hogere arbeidsparticipatie.</p>	<p>Gemeenten krijgen een belangrijke rol bij de uitvoering van de Participatiewet.</p>	<p>In 2017 wordt een besparing van € 400 mln voorzien als gevolg van een lager aantal uitkeringsgerechtigden. Op de langere termijn wordt er rekening gehouden met een structurele besparing van €1,8 mld (bron: CPB).</p>	<p>In 2017 wordt een besparing van €400 mln voorzien als gevolg van een lager aantal uitkeringsgerechtigden. Op de langere termijn wordt er rekening gehouden met een structurele besparing van 1,8 mld (bron: CPB).</p>
		<p>2) Beschikbaar stellen van 125 duizend banen voor mensen met een beperking.</p>	<p>Door specifiek banen beschikbaar te stellen voor mensen met een beperking wordt de toegang tot de arbeidsmarkt voor deze mensen vergemakkelijkt.</p>	<p>Afspraken over beschikbaarstelling van banen voor mensen met beperking (in totaal 100.000 in private sector en 25.000 in publieke sector (125.000 banen in 2026). Indien dit niet wordt gehaald, gaat een quotum in.</p>	<p>Quotumwet.</p>	<p>Momenteel vindt consultatie plaats over de quotumwet.</p>	<p>Het wetsvoorstel wordt voor de zomer 2014 aan de Kamer verzonden.</p>	<p>Het is voorzien dat deze extra inspanning ten behoeve van deelname aan de arbeidsmarkt door mensen met een beperking zal bijdragen aan de EU2020-doelstelling gericht op een hogere arbeidsparticipatie.</p>	<p>Indien het afgesproken aantal banen niet binnen de gestelde termijn wordt gerealiseerd gaat het quotum gelden.</p>	<p>Nog niet bekend.</p>	

	b) Maatregelen gericht om jongeren te ondersteunen op de arbeidsmarkt.	1) Aanpak Jeugdwerkloosheid.	Maatregelen gericht op het verkleinen van de afstand tot de arbeidsmarkt voor jongeren dragen bij aan de arbeidsparticipatie.	Een special aangewezen ambassadeur voor de Aanpak Jeugdwerkloosheid bevordert de samenwerking op regionaal en sectoraal niveau tussen onderwijsinstellingen, gemeenten, werkgevers, et cetera. Via het School Ex-programma worden jongeren in het middelbaar beroepsonderwijs gestimuleerd om langer door te leren en te kiezen voor een opleiding met meer arbeidsmarktrelevantie.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	De Ambassadeur voor de Aanpak Jeugdwerkloosheid mev. Mirjam Sterk is in april 2013 aangesteld voor een periode van twee jaar.	Het Actieplan Jeugdwerkloosheid en de aandacht op scholen voor relevantie op de arbeidsmarkt leidt tot een verhoging van de realisatie van de arbeidsparticipatiedoelstelling onder EU2020.	Niet van toepassing.	€25 mln in 2013 en €36 mln uit het ESF-fonds in 2014.	
	c) Een pakket aan fiscale maatregelen toetreding op de arbeidsmarkt en meer uren werken stimuleert.	1) Afbouw overdraagbaarheid van de heffingskorting.	De afbouw van de overdraagbaarheid van de heffingskorting verhoogt voor inactieve partners de prikkel tot het verwerven van inkomen uit arbeid.	De overdraagbaarheid van de heffingskorting wordt geleidelijk afgebouwd tussen 2009 en 2023.	De "versoering uitbetaling algemene heffingskorting" is geregeld in het Belastingplan.	In 2013 was de zogenaamde overdraagbaarheid van de heffingskorting met eenderde deel afgebouwd.	De afbouw van de overdraagbaarheid wordt verder voortgezet tot aan 2023.	Door de overdraagbaarheid van de heffingskorting af te schaffen zal er een prikkel uitgaan voor het zoeken van werk.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Voor de wijzigingen in de toekenning van de arbeidskorting geldt dat, gegeven de geleidelijke invoering, deze het maximale effect in 2017 zal hebben bereikt. De simplificatie en hervormingen van de kindregelingen moeten ingaan vanaf 2015 en zullen vanaf dan een positief effect op de arbeidsparticipatie hebben.

		2) Verhoging arbeidskorting voor lagere inkomens en verlaging voor hogere inkomens.	De verhoging van de arbeidskorting voor deze groep zal met name een positief effect hebben aan de onderkant van de arbeidsmarkt, op de arbeidsparticipatie van vrouwen en verdiemers van het tweede inkomen.	Verhoging van de arbeidskorting voor lagere inkomens oplopend in de periode 2013-2015.	Belastingplan.	In 2013 is de arbeidskorting verhoogd van €1.611 naar €1.723. In 2014 is deze verder verhoogd naar €2.097.	De verhoging van de arbeidskorting zal verder worden doorgevoerd in de periode 2014 tot en met 2017, wanneer de arbeidskorting maximaal €2.559 zal bedragen.	Door de arbeidskorting voor lagere inkomens te verhogen zal de prikkel tot werken toenemen. Dit zal een positieve bijdrage leveren aan de arbeidsparticipatiedoelstelling van de EU2020-strategie. Tevens zal de verhoging van de arbeidskorting een positieve bijdrage leveren aan het verminderen van het aantal <i>jobless households</i> .	Niet van toepassing.	Het verhogen van de arbeidskorting leidt structureel tot een lastenverlichting van 4,7 mrd.	
		3) Hervorming en simplificering van het aantal kindregelingen.	Door het verkleinen van de armoedeval zullen (alleenstaande) ouders gestimuleerd worden zich te begeven op de arbeidsmarkt.	Alleenstaande ouders in de bijstand krijgen in de nieuwe situatie een prikkel tot werken, waar ze in de oude situatie er financieel op achteruit gaan op het moment dat ze van de bijstand naar een vierdaagse werkweek gaan.	Meerdere wetsvoorstellen brengen de huidige elf kindregelingen terug tot vier regelingen: kinderbijslag, het kindgebonden budget, kinderopvangtoeslag en de inkomensafhankelijke combinatiekorting.	Een wetsvoorstel is eind 2013 naar de Tweede Kamer gestuurd en wordt naar verwachting in het voorjaar van 2014 behandeld.	De te nemen maatregelen rondom kindregelingen moeten vanaf 2015 ingaan.	De voorgestelde hervormingen zullen een positief effect hebben op de arbeidsparticipatiedoelstelling van de EU2020-strategie.	Niet van toepassing.	De hervorming van de kindregelingen leidt structureel tot een besparing van 501 miljoen.	

		d) Bevordering van arbeidsmarkttransities en -rigiditeiten.	1) Modernisering van het ontslagrecht.	Door het ontslagrecht te moderniseren en eerlijker en activerender te maken, wordt de arbeidsmobiliteit (met name voor ouderen) verhoogd en de arbeidsparticipatie bevorderd. De werking van de arbeidsmarkt wordt verbeterd doordat een nieuwe, eerlijker balans wordt gevonden tussen vast en flex.	Het wetsvoorstel betekent onder andere een versimpeling van de ontslagprocedures en een verlaging van de maximale ontslagvergoeding.	Wet Werk en Zekerheid.	In februari 2014 is de Wet Werk en Zekerheid door de Tweede Kamer aangenomen. Op dit moment ligt het voorstel bij de Eerste Kamer.	Het gemoderniseerde ontslagrecht is voorzien in te gaan in juli 2015.	De modernisering van het ontslagrecht zal een activerende werking hebben daarmee een positief effect op de arbeidsparticipatiedoelstelling van de EU2020-strategie.	Niet van toepassing.	
		2) Verbetering van de positie van flexwerkers.	De werking van de arbeidsmarkt wordt verbeterd doordat een nieuwe, eerlijker balans wordt gevonden tussen vast en flex.	De ketenbepaling wordt verkort van drie jaar naar twee jaar.	Wet Werk en Zekerheid.	In februari 2014 is de Wet Werk en Zekerheid door de Tweede Kamer aangenomen. Op dit moment ligt het voorstel bij de Eerste Kamer.	De nieuwe ketenbepaling zal ingaan in 2015.	De aanpassingen van de flexwerkregels zal de positie van flexwerkers op de arbeidsmarkt verbeteren.	Binnen sectoren kunnen indien nodig middels collectieve arbeidsovereenkomsten afspraken worden gemaakt over afwijking van de nieuwe ketenbepaling.	Niet van toepassing.	

		3) Hervorming van de werkloosheidsuitkering.	De hervorming en modernisering van de WW-uitkering zal de arbeidsmobiliteit en daarmee –participatie bevorderen.	De duur van de publiek gefinancierde WW-uitkering wordt gemaximeerd op 24 maanden. Van mensen die langer dan een half jaar in de WW zitten, wordt verwacht dat ze al het beschikbare werk als passende arbeid aanvaarden.	Wet Werk en Zekerheid.	In februari 2014 is de Wet Werk en Zekerheid door de Tweede Kamer aangenomen. Op dit moment ligt het voorstel bij de Eerste Kamer.	De hervorming van de WW-uitkeringsduur is voorzien in te gaan op 1 januari 2016.	De hervorming van de WW-uitkering levert een structurele stijging van 0,3 procent van de werkgelegenheid op en draagt bij aan het beter laten functioneren van de arbeidsmarkt en daardoor positief bijdragen aan de arbeidsparticipatiedoelstelling van de EU2020-strategie.	Niet van toepassing.	De aanpassing van de WW-regeling zal uiteindelijk leiden tot een structurele bezuiniging van ca. €1,0 mld.	Door de aanpassing van de WW stijgt de structurele werkgelegenheid met ongeveer 0,3%, ofwel 20 duizend voltijdbanen, ten opzichte van ongewijzigd beleid.
--	--	---	--	---	------------------------	--	--	---	----------------------	--	---

Tabel 2: Kwantitatieve analyse van het Regeerakkoord, de "Begrotingsafspraken" en het "Zesmiljardpakket"

LSA-nummer	Methodologische aspecten		Kwantitatieve aspecten					
	Relevante gegevens met betrekking tot de inschattingen en het gebruikte modellen	Belangrijkste macro-economische aannames van het model	Belangrijkste uitkomsten van macro-economische simulatie					
			Beschrijving	2014	2015	2016	2017	
LSA 1/m 5	Totaalpakket maatregelen opgenomen in het Regeerakkoord, de "Begrotingsafspraken" en het "Zesmiljardpakket"	http://www.cpb.nl/publicatie/saffier-ii-1-model-voor-de-nederlandse-economie-2-toedienigheden-voor-3-toepassingen http://www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/download/cpb-notitie-29okt2012-analyse-economische-effecten-financieel-kader-regeerakkoord.pdf http://www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/download/cpb-notitie-17okt2013-analyse-economische-effecten-begrotingsafspraken-2014.pdf	http://www.cpb.nl/publicatie/macro-economische-verkenning-2014	Bbp	-1/2	-1/2	-1/2	-1/2
			Consumptie van huishoudens	-1/4	-3/4	-3/4	-3/4	-3/4
			Bruto investeringen van bedrijven	-1/4	-3/4	-3/4	-3/4	-3/4
			Uitvoer van goederen en diensten	0	0	0	0	0
			Werkgelegenheid	-1/2	-1/2	-1/2	-1/2	-1/2
			Bijdrage van productie-factoren aan het potentiële bbp (arbeid, kapitaal, TFP)	Niet beschikbaar.	Niet beschikbaar.	Niet beschikbaar.	Niet beschikbaar.	Niet beschikbaar.

Tabel 3: Beschrijving van de belangrijkste (EU 2020-)maatregelen

Voortgang op het terrein van implementatie van doelstellingen	Stand van zaken van maatregelen gericht op de doelstellingen	Voorspelde impact van de maatregelen (kwalitatief/kwantitatief)
Nationale 2020-werkgelegenheidsdoelstelling: 7,6% (arbeidsparticipatie).	<p>Nationale 2020 hoofd doelstellingen</p> <p>In paragraaf 3.3. en 3.4. van het NHP zijn de belangrijkste maatregelen opgenomen, waaronder:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd; • Invoering van de Participatiewet; • Modernisering ontslagrecht en beperking WW-duur; • Fiscale maatregelen, waaronder arbeid heffingskorting, afbouw overdraagbare heffingskorting. 	Het totale pakket aan maatregelen is voorzien een structureel positief effect van 0,6% te hebben op de werkgelegenheid.
Nationale 2020-doelstelling: verhoging uitgaven R&D naar 2,16% bbp.	In paragraaf 4.2. van het NHP zijn de belangrijkste maatregelen opgenomen, waaronder: <ul style="list-style-type: none"> • Rijkscofinanciering voor Horizon 2020; • TKI-toeslag; • MIT-regeling, in samenwerking met de regio's; • Fiscaal instrumentarium voor R&D (WBSO, RDA, Innovatiebox); • Financieringsinstrumentarium. 	Niet beschikbaar.
Broeikasgasemissiereductiedoelstelling: -15,2% in de niet-ETS sector.	In paragraaf 4.3 van het NHP zijn de belangrijkste maatregelen opgenomen. Deze maatregelen vormen onderdeel van het SER-energie-akkoord. Zie voor meer details hieronder.	De genoemde maatregelen dragen eraan bij dat naar verwachting de emissies in de niet-ETS-sectoren uitkomen op 94-99 Mton, ver onder het doel van 105 Mton.
Hernieuwbare energiedoelstelling: 4,5%.	In paragraaf 4.3. van het NHP zijn de belangrijkste maatregelen opgenomen. De belangrijkste maatregelen omvatten de SDE+ subsidieregeling, gericht op het realiseren van 4.450 MW land-op-zee en 6.000 MW wind-op-land in 2020.	De subsidies binnen de SDE+-regeling zijn zo vormgegeven dat in 2020 14% hernieuwbare energie kan worden gerealiseerd en in 2023 16% hernieuwbare energie.

Nationale energie-efficiëntiedoelstelling: 1,1% gemiddeld per jaar (2004-2012).	In paragraaf 4.3. van het NHP zijn de belangrijkste maatregelen opgenomen, waaronder: <ul style="list-style-type: none"> • De energie-investeringsaftrek; • Een revoluerend fonds voor energie efficiëntie waarmee een totaal kapitaal van €740 miljoen euro beschikbaar komt; • CO2-sectoresysteem voor de glastuinbouw. 	Het besparingspakket levert naar verwachting 100 PJ aan besparing van het finaal energieverbruik op in 2020. Dit gaat uit boven het doel conform de Europese Richtlijn.
Nationale doelstelling vroegtijdig schoolverlaters: 8,8%.	De aanpak van vroegtijdig schoolverlaten is een prioriteit voor de Nederlandse overheid en kent een integrale langetermijnaanpak. Belangrijke maatregelen hiertoe omvatten: <ul style="list-style-type: none"> • Gedegen handhaving van de leerplicht; • Langetermijnprestatiecontracten tussen scholen, gemeenten, en de nationale overheid; • Prestatie-afspraken en prestatiebonussen bij afname van vroegtijdig schoolverlaten; • Gezamenlijke aanpak van regionale professionals in het onderwijs, jeugdzorg en bedrijfsleven; • Regionale programma's specifiek gericht op preventie van vroegtijdig schoolverlaten; • Maatregelen gericht op leerlingen in de eerste jaren van het middelbaar beroepsonderwijs. <p>In de komende periode zullen de volgende initiatieven worden ondernomen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • In het schooljaar 2014-2015 zal 2 miljoen euro extra worden geïnvesteerd in bemiddeling van (potentiële) 18- en 19-jarige vroegtijdig schoolverlaters; • Er zal een pilot worden gestart om te achterhalen wat er met vroegtijdig schoolverlaters in het jaar 2011-2012 is gebeurd. <p>Zie voor meer informatie paragraaf 4.4. van het NHP.</p>	Het aantal vroegtijdig schoolverlaters is in de periode 2000-2012 afgenomen van 15,5% tot 8,8%.

Nationale doelstelling 30-34-jarigen met een tertiaire opleiding: 42,3%.	Het aandeel 30- to 34-jarigen met een tertiaire opleiding stijgt als gevolg van een natuurlijke groei van het aandeel en door maatregelen gericht op sneller afstuderen. De belangrijkste maatregelen omvatten: <ul style="list-style-type: none"> • Extra aandacht voor studiekeuze en prestaties; • Prestatieafspraken met individuele instellingen in het hoger onderwijs; • Meer aandacht voor de kwaliteit en brug tussen het middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs. 	Het aandeel 30-34-jarigen met een tertiaire opleiding bedraagt inmiddels 42,3% waar de nationale doelstelling is gesteld op meer dan 40%.
22 duizend meer personen in jobless households dan in 2008.	In paragraaf 4.5 van het NHP zijn de belangrijkste maatregelen opgenomen waaronder: <ul style="list-style-type: none"> • Verbetering van de toegang tot de arbeidsmarkt (zie ook paragraaf 3.3); • Het garanderen van voldoende inkomen; • Toegang tot diensten gericht op schuldbemiddeling (wet gemeentelijke schuldhulpverlening, ingegaan vanaf juli 2012). 	Niet beschikbaar.

Tabel 4: Overzicht van belangrijkste voorgenomen hervormingen tijdens de komende 12 maanden

Belangrijkste (nieuwe en bestaande) hervormingen tijdens de komende 12 maanden zoals beschreven in het NHP	Voorgenomen belangrijkste maatregelen en eventuele relatie tot landenspecifieke aanbeveling	Verwachte effecten van maatregelen (kwantitatief en kwalitatief)
Aanpassen van tweedepijlerpensioenen aan eerstepijlerpensioenen. Garanderen van passende inter- en intragenerationele spreiding van kosten en risico's.	In navolging van de aanpassing van de eerstepijlerpensioenleeftijd naar 67e jarige leeftijd is ook het tweedepijlerpensioen aangepast naar 67 jaar (vanaf januari 2014). Het maximaal fiscaal gefaciliteerde tweedepijlerpensioen wordt verlaagd naar 1,875% vanaf 1 januari 2015. Er wordt een nieuw fiscaal toetsingskader voor het tweedepijlerpensioen ontwikkeld waarin strengere regels omtrent indexatie en spreiding van financiële risico's en schokken is opgenomen. Zie voor meer details paragraaf 3.3. van het NHP. Deze maatregelen zijn relevant met betrekking tot de landenspecifieke aanbeveling omtrent de houdbaarheid van de overheidsfinanciën met het oog op de vergrijzing.	Een betere spreiding van inter- en intragenerationele kosten en risico's. Een mogelijke verhoging van het nettosalaris als gevolg van lagere pensioenpremies.
Het bevorderen van de arbeidsparticipatie en re-integratie van mensen met een beperking.	Invoering van de Participatiewet (voorzien op 1 januari 2015). Zie voor meer details paragraaf 3.4. van het NHP. Deze maatregel is relevant met het betrekking tot de landenspecifieke aanbeveling gericht op de verhoging van de arbeidsparticipatie.	Verhoging van de arbeidsparticipatie.
Verhoging van de arbeidsparticipatie van (alleenstaande) ouders met een uitkering en verkleining van de armoedeval.	Hervorming en simplificatie van kindregelingen. Zie voor meer details paragraaf 3.4. van het NHP. Deze maatregelen zijn relevant met betrekking tot de landenspecifieke aanbeveling omtrent arbeidsparticipatie.	Verhoging van de arbeidsparticipatie.

Modernisering van het ontslagrecht en aanpassingen van de werkloosheidsuitkering.	Het ontslagrecht zal minder complex, activerender en eerlijker worden ingericht. De doelstelling is om hiermee de arbeidsmobiliteit van (met name oudere) werknemers te verhogen. Ook wordt het ontslagrecht hierdoor eerlijker gegeven gelijke behandeling. De wetgeving omtrent werkloosheidsuitkeringen wordt ook hervormd. De publiek gefinancierde WW-uitkering wordt beperkt tot maximaal 24 maanden. Tevens worden maatregelen genomen om de positie van flexwerkers te verbeteren. Zie voor meer details paragraaf 3.4. van het NHP. Deze maatregelen zijn relevant met betrekking tot de landenspecifieke aanbeveling gericht op de verhoging van de arbeidsparticipatie.	Toename van de arbeidsmobiliteit en werkgelegenheid.
Invoering van Wet langdurige zorg, Jeugdwet en aanpassingen aan Wet maatschappelijke ondersteuning en Zorgverzekeringswet.	Onderdelen van extramurale AWBZ-zorg per 2015 onderbrengen in Wmo; activiteiten met curatief karakter overhevelen van AWBZ naar Zvw; Resterende AWBZ-zorg onderbrengen in Wlz. Zie voor meer details paragraaf 3.3. Deze maatregelen zijn relevant met betrekking tot de landenspecifieke aanbeveling omtrent de houdbaarheid van de overheidsfinanciën met het oog op de vergrijzing.	Betere kwaliteit van zorg en ondersteuning en beperking van de (groei van de) zorgkosten. In de periode 2013-2017 wordt een structurele besparing van €2,5 mld voorzien op een totaal van €28,5 mld.
Maatregelen gericht op het reduceren van CO ₂ -uitstoot en verhoging energie-efficiëntie.	Verbetering van het CO ₂ -sectorsysteem glastuinbouw. Instellen revolverend fonds energiebesparing in de gebouwde omgeving.	Beperking van de CO ₂ -uitstoot. Verhoging van de energie-efficiëntie.
Belangrijkste maatregelen ten behoeve van een nationaal banenplan.	Voorgenomen belangrijkste maatregelen en eventuele relatie tot landenspecifieke aanbeveling.	Verwachte effecten van maatregelen (kwantitatief en kwalitatief).

Zie hiervoor het pakket aan maatregelen met betrekking tot de arbeidsmarkt zoals beschreven in de kerntekst van het NHP.

Zie voor meer details paragrafen 3.3. en 3.4. van het NHP. Deze maatregelen zijn relevant met betrekking tot de landenspecifieke aanbeveling omtrent arbeidsparticipatie.

